

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

Rizikové chování žáků na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce

Lucie Kubáňová

Učitelství pro základní školy: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, 2021

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací vypracoval(a) samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 2021

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych moc ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D., za trpělivost, shovívavost a cenné rady při psaní diplomové práce.

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	1
ANOTACE.....	4
ÚVOD.....	5
1. SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU.....	6
1. 1. Mladší školní věk.....	6
1. 2. Fyzický vývoj.....	6
1. 3. Kognitivní vývoj.....	7
1. 4. Emocionální a sociální vývoj.....	13
2. VYMEZENÍ RŮZNÝCH TYPŮ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	16
2. 1. Agresivita a Agrese.....	17
2. 2. Šikana.....	23
2. 3. Kyberšikana.....	28
2. 4. Záškoláctví.....	30
2. 5. Kriminalita.....	31
2. 6. Závislost.....	33
2. 7. Zdravý životní styl a poruchy příjmu potravy.....	38
3. ANALÝZA PŘÍČIN RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U VYBRANÉ CÍLOVÉ SKUPINY.....	41
3. 1. Biologické faktory.....	41
3. 2. Psychické faktory.....	41
3. 3. Sociální faktor.....	43

II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
4. ZJIŠŤOVÁNÍ CHARAKTERU DĚTSKÝCH PROJEVŮ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ.....	46
ZÁVĚR.....	64
POUŽITÉ ZDROJE.....	66
PŘÍLOHA.....	69
SEZNAM GRAFŮ.....	70

ANOTACE

V diplomové práci se zaměřuji na rizikové chování žáků na 1. stupni základní školy. Cílem práce je zjistit jaká riziková chování se u žáků nejčastěji vyskytují, jejich příčiny vzniku a jejich náprava. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část, obsahuje čtyři kapitoly. V první kapitole se zabývám vývojem žáka v období mladšího školní věku, druhá kapitola se zaměřuje na jednotlivé typy rizikového chování, která se nejčastěji mohou vyskytovat u žáků na 1. stupni základní školy. Ve třetí kapitole zjišťuji příčiny, které vedou ke vzniku nežádoucího chování a jak můžeme předcházet tomuto chování nebo jak pomoci žákovi, když se u něho projeví dané chování. Poslední kapitola je zaměřena prakticky, kde jsem zjišťovala v dané škole v určitých třídách výskyt rizikového chování.

AN ANNOTATION

In the diploma thesis I focusing on the risky behavior of pupils at the 1st stage of primary school. The aim of the work is to find out what risky behaviors often occur in people their causes and their correction. The work is divided into theoretical and practical part and contains four chapters. In the first chapter I deal with the development of a pupil in the period of younger school age the second chapter focuses on individual types of risky behavior that may occur in pupils at the 1st stage of primary school. In the third chapter we identify the causes that lead to further behavior and how to prevent this behavior or how to help the student when the behavior manifests itself. The last chapter is focused on practice where I found out the occurrence of risky behavior in different classes in the school.

ÚVOD

V dnešní době se setkáváme s dětmi, které často nazýváme problémovými, nevychovanými, vymykají se z nastavených norem dané společnosti. Někteří lidé se nad tím ani nezamyslí, nebo je to vůbec nezajímá, proč se takto děti chovají a hned je zařadí do skupiny špatných. Bohužel se to s některými dětmi táhne až do dospělosti a stávají se z nich často kriminálníci, vandalové, agresoři. Když bychom pátrali po příčinách jejich chování, tak tím můžeme u většiny zabránit výskytu nežádoucího jednání. V mladším školním věku, a celkově u menších dětí, je důležité směřovat je správným a vhodným způsobem, který jim pomůže vytvářet zdravé sebevědomí, sebehodnocení a především jejich osobnost. Jak je společnost různorodá, tak existují i různé názory na výchovu dětí. V odborné literatuře se setkáváme s několika druhy výchovy, které jsou nejčastěji praktikovány v rodinách. Špatně zvolená výchova může mít negativní vliv na jedince a jeho následné fungování ve společnosti. Na utváření osobnosti jedince se nepodílí jen výchova, ale další faktory, které ho nějakým způsobem ovlivňují. Můžeme sem zařadit vliv kamarádů, společnosti, médií, moderní technologie, on-line hry, dědičnost.

V diplomové práci se zaměřuji na rizikové chování jedince, jeho projevy, příčiny, které vedou ke vzniku rizikového chování a jeho dopad na okolí, především ve školním prostředí. V tomto prostředí dochází k lepšímu zjištění nežádoucích projevů. Ve škole děti tráví většinu svého času, zde můžeme eliminovat špatný vývoj a hlavně jim poskytnout pomoc. Ony samy si o pomoc většinou neřeknou, protože se bojí agresora, neví, že je něco špatně. Můžeme to poznat podle jejich chování, varovných signálů, které se snaží vysílat. Záleží na pedagogovi, jak dítěti pomůže. Měl by mít odbornější informace, vědět jak jedinci správně pomoci, popřípadě znát odborníka v dané problematice a možnost s ním řešit dané chování. Kantor by měl zjišťovat, co vedlo dané dítě k tomuto činu, projevu a snažit se o jeho nápravu, zda je to možné. Bohužel se můžeme setkat ve školním prostředí s pedagogy, kteří špatné projevy jedince nechtějí řešit a následně ho zařadí do špatné skupiny, jako veřejnost a sami se k němu chování neadekvátně. Na pedagogy jsou v tomto ohledu kladeny veliké požadavky, hlavně po stránce odborné, kdy se mají vzdělávat a prohlubovat svoje vědomosti, zjistit a rozlišit, zda se jedná o dětské pošťuchování, nebo o rizikové chování, které vyžaduje šetření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

1. 1. Mladší školní věk

Období je pevně vymezeno a všichni autoři se na něm shodují. U dítěte nastává mezi 6/7 rokem a trvá do 11/12 let. Vágnerová (2005, s. 237 - 238) rozděluje mladší školní věk na dvě etapy. Raný školní věk, který trvá od 6/7 let do 8/9. Zde dochází k sociálnímu postavení dítěte a jeho vývojové proměny. Druhé období nazývá střední školní věk a je od 8/9 do 11/12 let. V této fázi dochází k fyzické změně dítěte. Thorová (2015, s. 402) dělí na raný střední věk trvajícím od 6 do 9 let a pozdní střední věk od 10 do 11/12 let, který nazývá obdobím prepubescence. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 117 - 119) označují věk jako střízlivý realismus, kdy se dítě snaží pochopit, jak věci fungují na světě. Co je a jak to je. Předchází tomu naivní realismus, zde je dítě závislé na informacích od starších lidí. Čím je dítě zvědavější, nestačí mu získané vědomosti, začíná mít vlastní názor na dané věci, stává se kritickým a nastává kritický realismus. Dítě vstupuje do školy, musí plnit školní povinnosti a dokázat se prosadit v daných situacích. V mladším školním věku dochází k většímu vývoji v oblasti fyzické, kognitivní, emoční, sociální a dítě začíná plnit nové vývojové úkoly.

1. 2. Fyzický vývoj

V tomto období je důležitý tělesný růst dítěte. Ten je většinou rovnoměrně plynulý. Největší změny na dítěti vnímáme s odstupem času, když porovnáme dítě na začátku období a na konci. Průměrně za rok vyrostou o 5 cm až 7 cm. Kdy chlapci vyrostou z průměrné délky 110 cm na 140 cm a dívky ze 105 cm na 135 cm. Růst je u každého jedince individuální. Váhový přírůstek činí přibližně 2–3 kg za rok. Na jeho nárůst se podílí tvorba svalové hmoty. U dítěte probíhá zrychlený růst dlouhých kostí pažní a nohou, což dítě vypadá vytáhle a říkáme, že je „samá ruka, samá noha“. V šesti letech začínají vypadávat mléčné zuby, většinou dříve u dívek a rostou trvalé zuby. Obličej začíná připomínat rysy dospělého člověka. Zhruba ke konci období dochází k výraznějším změnám u dívek, které rostou rychleji, což způsobuje vliv hormonů. Dívky mohou být

větší než chlapci. Dochází k růstu prsou u dívek a roste ochlupení na částech těla (Allen, Marotz, 2005, s. 127 - 149).

Během období probíhá osifikace kostí, která umožňuje růst. Vyvíjejí se dýchací svaly, které způsobují předčasnou únavu. Ale dítě je po odpočinku rychle schopno vykonávat další aktivitu (VEMESTE.CZ).

Dochází k vývoji i po stránce motorické. Dítě je schopno vyvinout větší tělesnou aktivitu. Zlepšují se pohyby, které jsou koordinovanější, obratnější a umožňují mu jízdu na kole, běh, skákání, šplhání, lezení, házení, plavání a další aktivity. Dítě se zlepšuje v sebeobsluze, je více samostatnější. Což vede ke zlepšení hrubé motoriky. V jemné motorice dochází též k vývoji. Dítě začíná držet správně tužku, učí se psát, maluje, kreslí, vybarvuje. V pracovních činnostech modeluje, vyrábí různé předměty z papírů, hlíny a dalších vhodných materiálů (Allen, Marotz, 2005, s. 130 - 149).

1. 3. Kognitivní vývoj

Tímto vývojem se zabýval švýcarský psycholog Jean Piaget, který zkoumal vývoj lidských poznávacích procesů, především u dětí a snažil se definovat, jak nám tyto procesy umožňují fungovat v běžném životě. Definoval dva procesy asimilace a akomodace, které se navzájem doplňují a působením prostředí dochází k vývoji dítěte. *„Asimilace je zpracování nové zkušenosti obvyklým způsobem a začleňování do stávajících schémat. Dítě je díky asimilaci schopno činnost provádět nebo zobecňovat vědomosti, pokud existují podobné/analogické informace. Akomodace je proces, kdy nové zkušenosti změni nebo vytvoří nové kognitivní struktury. Mysl se přizpůsobuje požadavkům vnějšího prostředí. V tomto smyslu znamená přizpůsobení či změnu myšlenkových schémat“* (Piaget, cit. dle Thorové, 2015, s. 254). Piaget rozdělil vývoj poznání do čtyř stádií podle věku dítěte. Pro mladší školní věk je charakteristické stádium předoperační (2 - 7 let), kdy dítě hodnotí situace podle získaných znalostí a zkušeností. Chybí konkrétní myšlení, které nastává v druhém stádiu konkrétních operací (7 - 11 let). Myšlení je více logické, ale dítě stále nemá vyvinuto abstraktní myšlení. Na konci období můžeme zařadit stádium formálních operací. U dítěte začíná abstraktní myšlení, systematické plánování a je schopno vytvářet hypotézy. Kognitivní vývoj je vývoj poznávacích procesů u dítěte a to paměti, pozornosti, vnímání, řeči, myšlení, fantazie, představivosti, učení (Piaget, cit. dle Thorové, 2015, s. 254-258).

Vnímání

Je psychický proces, kterým poznáváme to, co v přítomném okamžiku působí na naše smyslové orgány. Na člověka v každém okamžiku působí množství různých předmětů a událostí, které ho obklopují a říkáme jim podněty (Rozsypalová, 2003 s. 69).

Podněty mohou být sluchové, zrakové, hmatové, chuťové. Souhrnně smyslové orgány označujeme jako receptory nebo analyzátoři. Rozeznáváme podněty z vnějšího prostředí exteroceptory a z vnitřního prostředí interoceptory, které jsou zachycovány receptory. Dále to, co nám pomáhá vnímat své okolí je vjem, což je výsledek vnímání a vše vnímáme jako celek. Na druhou stranu jsme někdy schopni zachytit nebo si uvědomit jen jednu vlastnost nebo znak, a to nazýváme počítkem. Smyslovým vnímáním jsme schopni poznat podněty na dálku a to smysly zraku, sluchu, čichu nebo smysly dotyku. Pro děti je někdy obtížné pochopit a vnímat čas a prostor. Čas vnímáme zrakem, a to na hodinách, podle světla nebo jak ubíhá den, či vnitřními pocity, které nám signalizují hlad, žízeň, stav organismu. Prostor vnímáme zrakem, sluchem, dotykem a orientujeme se podle velikosti, tvaru, vzdálenosti věci. Správné vnímání prostoru nám zajišťuje souhra různých receptorů, párových orgánů, spolupráce levé a pravé hemisféry. Naše smysly jsou schopné se adaptovat na dané podněty. Ať se jedná o přizpůsobení tepelným, čichovým podnětům, delší dobu trvá dotykový podnět, zraková adaptace závisí na světle, sluchová na výšce a délce zvukových podnětů. Jsme schopni také mírné adaptaci k bolestivým podnětům. V okolí je mnoho podnětů k vnímání, ale naše nervová soustava si vybere ty podněty, které jsou pro nás důležité nebo nás zaujaly. Podněty, které vnímáme podrobněji a zřetelněji nazýváme jako figura a ostatní podněty v okolí nazveme pozadím. U člověka dochází k rozdílnému vnímání podnětů, které je způsobeno nevyspělostí, citlivostí, aktuálním stavem smyslových orgánů, na stavu nervové soustavy, jaké má člověk s vjemem dřívější zkušenosti, prožitky a na zájmu o podněty. Při vnímání dochází někdy k omylu. Což mohou způsobit smyslové klamy na náš zrak nebo sluch. Kdy je informace přivedena do mozku a nesprávně zpracována (Rozsypalová, 2003, s. 70 - 73).

U dítěte při vstupu do školy dochází k většímu vývoji vnímání. Po stránce zrakové se jedná o vidění na blízko, kdy dítě rozezná detailněji podněty. Děti se učí mezi 5. - 7. rokem rozlišovat vertikální polohu (nahore, dole). Horizontální poloha (vlevo, vpravo) je pro děti obtížnější a vnímají jí až kolem 6. roku. Zrakové vnímání je pro děti důležité, protože tímto smyslem vnímají písmena, detaily, které děti potřebují k učení, ke čtení, psaní. Školní děti

by měly lépe rozlišovat podobné obrázky a říci čím se liší, najít detaily a rozeznat jejich tvar, počet. Rozvíjí se systematizace vnímání, kde si dítě zvolí nějaký výhodný postup pro vnímání podnětů. Zralé děti by měly být schopné analýzy a syntézy, kdy rozloží celek na jeho části a naopak. Vnímají správné pořadí při skládání písmen ve slovo. Učí se spolupráce oko ruka, kdy oko vnímá podnět a ruka jej zaznamenává. Po stránce sluchové dochází v mladším školním věku k rozvoji fonemického sluchu, kterou vyjadřují mluvenou řečí slyšenou z okolí. Začíná si uvědomovat, že se slovo skládá z písmen nebo slabik a dokážou sluchovou diferenciaci slova. Rozdělí na tvrdé a měkké souhlásky, určí délku samohlásek, rozliší hlásky ve slově. Začínají vnímat posloupnost sluchových podnětů a určí jejich pořadí. Vnímání času je pro dítě spíše konkrétní vjem, který se kolem nich odehrává. V 8 letech se chápání času zpřesňuje. Dokážou řadit různé události podle toho jak k nim došlo, rozeznají pojmy dříve, později. Učí se hodiny a chápat proud času jedním směrem, že čas nejde vrátit zpět, chápou plynutí dnů v týdnu, ročních období, měsíců. Zlepšuje se vnímání počtu a jeho logické pořadí v číselné řadě, především rovnost čísel, méně, více (Vágnerová, 2005, s. 238 - 241).

Paměť

Umožňuje nám osvojit si zkušenosti, jejich zapamatování, uchování a vybavení (Rozsypalová, 2003 s. 80). Z psychologického hlediska paměť rozlišujeme v užším a širším smyslu. V užším smyslu se rozumí úmyslně vštěpování a vybavování určitých zkušeností, nejen určitých poznatků, ale i určitých návyků a v širším smyslu se paměť rozumí uchovávání a intervence určitých zkušeností, jejich neúmyslný, nevědomý vliv v lidské psychice. (Nakonečný, 1998 s. 363). V naší paměti probíhá několik procesů, které na sebe navazují. První fází je zapamatování, kdy si dítě neúmyslně zapamatuje část něčeho, co ho zaujalo, silně emočně ovlivnilo, má pro něho nějaký význam. Na druhou stranu se dítě potřebuje něco vědomě naučit a na tom mu nebude stačit bezděčná paměť. Zde využije záměrné zapamatování, které probíhá opakováním. Někdy se dítě učí, aniž by vědělo význam učení. Dítě si nejlépe poznatky osvojuje logickým zapamatováním, kdy samo přichází na problém věci, musí přemýšlet a hledá logické vztahy. Tyto nabyté vědomosti lépe aplikuje v praxi a déle si je zapamatuje. Druhou fází je uchování v paměti. Naše paměť není schopna si zapamatovat všechny získané informace. Nejčastěji si uchová věci, které mají pro nás silný motiv, co jsme pochopili a nejvíce, co opakujeme a také silný

emoční prožitek. Po dítěti se snažíme, aby si zapamatovalo věci, které bude potřebovat pro život. Třetí fází je vybavení z paměti. V této fázi si snažíme vzpomenu na danou událost, informaci. Vzpomínky nejsou přesné a nejčastěji se jedná o znovupoznání. Situaci, zážitek či získanou informaci si nejsme schopni vybavit stejně. V paměti dochází k zapomínání věcí, které nás nezaujaly, kterým jsme nerozuměli, nemají pro nás význam. Někdy dojde k rozpomínání nějakého zážitku, vzpomínky něčeho, co jsme si mysleli, že jsme zapomněli. Vybavujeme si věci, které z danou věcí souvisejí. Existují tři typy paměti. Prvním typem je sensorická paměť, která je přímá informace ze smyslů. A sem řadíme zrakovou (vizuální) paměť, kdy si dítě pamatuje to, co vidí. Sluchovou (auditivní) to, co dítě slyší a pohybově motorickou (kinetickou) to, co se učí pohybem (Rozsypalová, 2003, s. 80 - 87). Druhým typem je krátkodobá paměť, kterou můžeme charakterizovat jako paměť v užším smyslu. Jedná se o aktivní část. Informace, zde jsou aktivní několik málo vteřin jsou přenášeny do dlouhodobé paměti, která je třetím typem a můžeme ji chápat v širším smyslu (Nakonečný, 1998, s. 367 - 369). U dětí v mladším školním věku dochází k intenzivnímu rozvoji paměti. Zvětšuje se kapacita paměti. Dítě je schopno si zapamatovat více věcí najednou, například větu o více slovech. Každým rokem se zvyšuje počet slov. Děti od 11 let si pamatují více věcí, a to z důvodu získaných znalostí, které umějí spolu propojit a zařadit. Jsou také vyvralejší. Děti si pamatují znalosti pomocí logických souvislostí, kdy je od 6 let schopno logicky uvažovat. Umí informace propojit se získanými znalostmi, ale zhruba do 9 let není dítě připravené na složitější zadání nebo kombinace různých operací. Zrychluje se ve zpracování a zapamatování informací, které jsou pro dítě potřebné a je schopno potlačit informace pro něho nepotřebné. Ke dozrání této funkce dochází mezi 5.- 7. rokem. Mezi 6.-7. rokem se dítě nejčastěji učí mechanickému memorování, kdy nepřemýšlí nad probíraným učivem, učí se to nazpaměť, slovo od slova. Ale memorování mu nebude stačit s přibývajícím látkou, a proto začne využívat opakování látky a snaží se o pochopení. Od 9 let se snaží získané informace uspořádat do nějakých jednoduchých kategorií pro ně snadněji zapamatovatelné a k rychlejšímu vybavení (Vágnerová, 2005, s. 256 - 259).

Pozornost

Chápeme ji jako psychický stav, který zajišťuje soustředění člověka na určité vnější a vnitřní podněty a na určitou činnost. Při náročných činnostech je nutné se více soustředit, pozornost je zvýšená, méně náročné úkoly vyžadují občasnou kontrolu (Rozsypalová, 2003,

s. 118). Rozlišujeme bezděčnou a záměrnou pozornost. Bezděčná pozornost je rychle a snadno vyvolána nějakým hlukem z vnějšího okolí nebo bolestí z vnitřního prostředí člověka. Při záměrné pozornosti musíme vyvinout větší úsilí k udržení pozornosti k dané činnosti. Zaměřenost naší pozornosti ovlivňují podněty z vnějšího a vnitřního prostředí a záleží na zájmu člověka využít danou pozornost pro určitou činnost, která je pro něho potřebná, zajímavá nebo souvisí s dosažením cíle. Člověk je schopen se soustředit určitou dobu na zadanou práci. Někomu pozornost klesá a často odbíhá od zadané práce. Změna pozornosti souvisí s aktuálním stavem člověka, v jakém prostředí se nachází jeho zájmem o práci (Rozsypalová, 2003, s. 118 - 122). U dětí mladšího školního věku pozornost dozrává přibližně na počátku školní docházky, kdy je dítě schopno se soustředit 7 – 10 minut. Věkem koncentrace narůstá a dítě v 10 letech se vydrží soustředit 10 – 15 minut. Dítě pomalu začíná ovládat pozornost z hlediska zaměřenosti. Snaží se více soustředit na zadanou práci. Snaží se odpoutávat od rušivých elementů, nepodstatných podnětů. Dítě do 8 let má nestálou pozornost v oblasti sluchové a zrakové. Lépe se soustředí na informace prezentované vizuálně pomocí obrázků než sluchově, které rychle mizí (Vágnerová, 2005, s. 255 - 256).

Řeč

Slouží nám k vzájemnému dorozumívání, ke komunikaci, myšlení, působení na druhé lidi i na sebe sama. Můžeme vyjádřit naše myšlenky, jedná se o nástroj myšlení (Rozsypalová, 2003, s. 102).

Člověk má dva druhy řečí. První z nich je vnitřní, která nám slouží k rozmluvě k sobě samému. Většinou mluvíme pro sebe nahlas nebo si něco můžeme předříkávat potichu v hlavě. Ale nejvíce nás ovlivňuje řeč vnější, se kterou promlouváme k okolí. Dále se v řeči rozlišuje obsah sděleného slova nebo forma vyjádření řeči v mluvené řeči. Ale používáme psanou řeč, kdy naše myšlenky zaznamenáme na papír, pomocí písmen, znaků, symbolů. Někdy nemusíme ani mluvit nebo psát a jsme schopni si informace předat i jiným způsobem a to mimoslovně. Jedná se o gesta rukou, nohou, mimika tváře (Rozsypalová, 2003, s. 102 - 107).

V mladším školním věku dochází k rozšiřování slovní zásoby. Dítě zná přibližně 10 000 slov a jeho počet roste. Rád vypráví své zážitky až do detailů. Dokáže se přesněji,

pečlivěji vyjádřit. Míží agramatismy. Snaží se správně skloňovat, časovat. Umí tvořit větu ze slov a zachová správné pořadí. Dítě rádo mluví a někdy není k zastavení. Začíná se zajímat o slangová a hrubá slova, která mu připadají legrační a snaží se je používat v běžné komunikaci, i když nezná přesný význam slov. Umí vyjádřit své myšlenky pomocí vět. Míží přehnaná gesta, která používalo dříve k vyjádření (Allen, Marotz, 2005, s. 132 - 149).

Myšlení

Jsmo schopni poznat obecné a podstatné vlastnosti předmětů a jevů a vztahy mezi nimi (Rozsypalová, 2003, s. 94). S myšlením souvisí pojmy představa a pojem. Představa nám názorně zobrazuje věc a pojem ho označuje, pojmenuje danou věc. Při tvorbě pojmu slova vycházíme z představy, která má stejný znak, shodu, ale také se něčím liší. Jdeme z části představ až k celku a vytvoříme pojem. Pro děti je z počátku pochopit pojem a následně ho vysvětlit složité. Snaží se slovo vysvětlit k čemu se používá než význam samotného slova. S přibývajícím roky dochází k vyvrátní dítěte, které začíná chápat určité pojmy a je schopno je i samo vysvětlit. Dítě se nejdříve učí myšlenky řadit, potom třídit do nějakých kategorií, dále je mezi sebou srovnává, analyzuje, syntetizuje. Kolem 8 roku je schopno myslet abstraktně, konkrétně a zobecňuje pojmy (Rozsypalová, 2003, s. 94 - 102).

Fantazie

U dětí je fantazie velmi důležitá a měli bychom dbát na její rozvíjení. *Vytváří obrazy předmětů a jevů v relativně nové podobě* (Rozsypalová, 20003, s. 92). Fantazie u dětí probíhá při čtení pohádek, kdy si představují vzhled postav, místo, kde se příběh odehrává a věci, které se v pohádce vyskytují. Jedná se o samovolné vzpomínky, které dítěti plynou v mysli a vytváří obrazy. Děti rády vypráví příběhy nebo přikreslují své zážitky, tak jak by si přály, aby se odehrály. Dítě si vytvoří svůj nereálný svět pohádkových bytostí. Čím je dítě starší a vyvrátnější dochází k ústupu fantazie. Dítě si už dokáže samo některé jevy, věci konkrétně vysvětlit a ví, jak fungují. Starší děti si spíše představují svoji budoucnost. Kam půjdou do školy, jak bude vypadat jejich partner, děti, kde budou žít a další podobné myšlenky (Rozsypalová, 2003, s. 92 - 93).

Učení

Proces učení probíhá u dětí od narození. Učí se otáčet, chytat a držet předměty, lézt, stát, chodit mluvit, běhat a při nástupu do školy se učí číst, psát, počítat. Rozvíjí se sociální vnímání a interakce s okolím. Během učení získává nové informace a zkušenosti, dochází osvojení vědomostí, dovedností, návyků a rozvíjí se jeho zájmy, schopnosti, vlastnosti, temperament. Dítě se v mladším školním věku učí záměrně. Chce se něco naučit, má o to zájem nebo se to musí naučit do školy. A na druhé straně je bezděčné učení, které provází dítě od narození a učí se věci samo, nenásilně, náhodně. Jedná se především o činnosti vykonávané každý den. Dítěti je také potřeba vytvořit dostatečné podmínky pro jeho rozvoj a učení. V podnětném prostředí se dítěti bude lépe učit, soustředit na dané činnosti, a naopak v málo podnětném prostředí může docházet k útlumu až k demotivaci k učení. Dítě ztrácí zájem, nerado chodí do školy nemá potřebu se učit a rozvíjet (Rozsypalová, 2003, s. 34 - 35).

1. 4. Emocionální a sociální vývoj

Dalším vývojem u dítěte je stránka emocionální. Emoce nebo city nám pomáhají hodnotit a vyjadřovat věci, které jsou pro nás příjemné nebo nepříjemné. Emoce můžeme vyjadřovat pomocí výrazu ve tváři, pohybem rukou, nohou, v držení těla. Jak se dítě cítí uslyšíme i z jeho hlasových projevů. Nejdříve dochází k utváření nižších citů, které nám signalizují hlad, žízeň, únavu, chlad, bezpečí či nebezpečí, jedná se o zajištění základních biologických potřeb. Při včasném nezajištění potřeb se u dítěte může projevit afekt, který se může projevovat agresí, pláčem, smutkem, malátností. S rozvojem života dítěte se vytvářejí vyšší city, které dítěti umožňují vnímat city morální, estetické, intelektuální, sociální (Rozsypalová, 2003, s. 108 - 117).

V mladším školním věku opět dochází k dozrání centrální nervové soustavy, která se projevuje u dítěte zvýšenou emoční stabilitou a odolností vůči zátěži. Na počátku školní docházky u dětí ještě přetrvává egocentrismus a upřednostňují své pocity na úkor druhých. Čím je dítě straší je schopno začít ovládat a uvažovat o svých citech, dokáže více regulovat své vnitřní emoce. Zlost, agrese by dítě mělo ovládat a regulovat přibližně kolem 8 roku. City úzkost, strach, smutek a jejich projevy potlačení je dítě schopno později. Na počátku školy jsou děti více optimistické a převládá pozitivní způsob vyjadřování jako smích, radost, tleskání rukou, veselé poskakování. Děti se rychleji nadchnou pro nějakou činnost,

věc, která je pro ně příjemná. Na druhou stranou jsou děti, které nejsou pozitivně naladěné, nerady plní nějaké úkoly. Tento způsob vyjadřování emocí může mít za následek podpora od rodiny, přátel, okolí. Dítě je často uráženo, dostává se mu málo pochvaly, povzbuzení. S tím souvisí emoční opora, kdy se dítě může někomu bez strachu svěřit, důvěřuje dané osobě. U mladších dětí jsou to především rodiče a s postupem věku se děti svěřují svým vrstevníkům a dochází ke sdílení emocí. Proto bychom měli, co nejméně dětem zasahovat do konfliktů mezi sebou. U dětí by mělo dojít k rozvoji emoční komunikace. Měly by zvládat řešení menších konfliktů mezi sebou. Jak mezi sebou a spolu komunikovat. U dětí bychom měli dbát na stabilitě očekávání, která se projevuje v emoční paměti. Jedná se o prožité emoční zážitky, věci, které byly u dítěte pozitivní či negativní a ty mají následně vliv na utváření dalších citových projevů u dítěte v daných situacích. Když se dítěti budou ve škole spolužáci často smát, brát mu věci, bude dostávat špatné známky, vznikne negativní cit a dítě bude mít strach chodit do školy. Děti jsou nejvíce zranitelné při působení negativních věcí. V tomto věku je důležité, aby děti věděly, že neúspěch nebo negativní zkušenost se dá napravit. Měly by pochopit, že se pozitivní a negativní emoce mohou navzájem ovlivňovat. Někdo pláče radostí, na pozitivní zprávu se může dítě projevit smutkem nebo agresí. Průběžně s vývojem emocí u dítěte probíhá jeho sociální vývoj. Začíná už od malička vstupem do společnosti. Když jdou rodiče s dítětem do herny, kavárny, restaurace, k lékaři se dítě učí jak se má na daných místech chovat k druhým lidem. Na začátku mladšího školního věku je pro děti typická sebestřednost. Vnímá své pocity a myslí si, že všichni kolem něho jsou tu kvůli němu. Více dominantní děti se špatně přizpůsobují kolektivu a práci v něm. Neustále na sebe strhávají pozornost. Dítě se stává méně závislé na rodičích, ale stále potřebuje emoční pozitivní podporu. Nachází si nový okruh přátel mezi svými vrstevníky. Dítě v tomto věku často střídá názory, s kým bude kamarádit a s kým ne. Je to způsobeno rychlými změnami nálad a nevyzrálostí regulovat emoce. Pro dítě ve školním prostředí je nejvíce se začlenit mezi své vrstevníky a získat nové kamarády. Popisování svých přátel má dítě v každém věku jiné. Od 6 - 8 let si dítě vybírá za kamaráda toho kdo si s ním hraje, má podobné zájmy, stejné očekávání. Ve středním věku (9 - 10 let) se dítě už nespolehá jen na společné zájmy, zkušenosti, ale hledá kamaráda, která je na něho hodný, pomůžeme mu, je tam vzájemné porozumění, můžou si důvěřovat a svěřují si důvěrné věci. Pro dítě je skupina vrstevníků důležitá také z hlediska citové potřeby a jistoty, bezpečí, získává nové zkušenosti, větší motivace k plnění věcí.

Vrstevní jsou další složkou k utváření osobnosti dítěte. Nejvýznamnějším vliv na dítě v oblastí socializace je rodina. Před vstupem do školního zařízení, ať se jedná o školku poté školu. Rodina vytváří prvotní kontakt s okolím a utváří vztah dítěte a okolí. Mají dítě připravit na život ve společnosti. Nástupem do školy dítě si své znalosti, zkušenosti, vědomosti, dovednosti jen upevňuje a rozvíjí nové (Vágnerová, 2005, s. 261 - 292).

2. VYMEZENÍ RŮZNÝCH TYPŮ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

V každém vývojovém období se děti nějakým způsobem chovají. Chování můžeme definovat jako projev jedince podle nastavených společenských norem, které získávají působením rodiny a společnosti. Ne vždy dochází k prosociálnímu chování v dané situaci. Což znamená, že si děti mezi sebou dobrovolně pomáhají. Najdou se také děti, které mají disociální chování. Jedná se o děti nespolečenské, egocentrické, neposlušné, často na sebe upozorňují. Tento druh chování u dětí probíhá jen v daném období, je to reakce na aktuální zdravotní nebo rodinný stav. S pomocí pedagogů, rodiny či lékařů se chování u dítěte zlepši až vymizí. Asociální chování je u dítěte vážnější. Je na rozhraní společenské normy a morálky dítěte. Především ohrožuje dítě samo sebe. Patří sem záškoláctví, sebepoškozování, závislost, krádeže, útěky. Velice nebezpečné chování u dítěte je antisociální. Zde už dochází k porušování společenských pravidel, ničení a ubližování druhým lidem. Jak se dítě v daný okamžik chová souvisí s jeho jednáním. Dítě si svoje jednání většinou uvědomuje, vede ho k dosažení určitého cíle. Ať se jedná o negativní či pozitivní jednání, tak se projeví v jeho chování. Ve školní praxi se setkáváme s označením problémový žák (Vágnerová, 2001, s. 61). Vágnerová (2001, s. 5 - 15) rozděluje problémového žáka na dvě hlediska. Z prvního hlediska se jedná o nepřijetí společenské normy a časté porušování školního řádu. Druhé hledisko je z pozice pedagoga. Zde se projevuje osobnost pedagoga a jeho zkušenost s podobnými projevy u dětí. Sám učitel si vytvoří představu a zařadí dítě jako problémové podle prvního dojmu, temperamentu nebo projevu dítěte, i když dítě u jiných kantorů problém nemá. Když se dítě začne chovat nebo jednat jinak, než vyžaduje společenská norma vzniká riziko pro dítě a společnost. Můžeme hovořit o rizikovém chování dítěte, *v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost* (Miovský, 2010, s. 23). V této fázi můžeme rozdělit chování na sociálně patologické, kde dítě ohrožuje sebe a lidi ve společnosti nebo zdravotně rizikové a zde ohrožuje sebe samo.

Sociálně patologické jevy: agrese, šikana, kyberšikana, kriminalita, vandalismus, lhaní, krádeže, záškoláctví.

Zdravotně rizikové jevy: závislost, návykové látky, nevhodná výživa, úrazy, obezita.

2. 1. Agresivita a Agrese

Ve společnosti se často setkáváme s označením agresivní dítě. Zastavili jsme se někdy nad tím, proč je dítě agresivní? A co to vlastně ta agresivita a agrese je? Tyto dva pojmy se často zaměňují a označují se jimi i děti, které nemají agresivní chování a můžeme říct, že jsou nevychované.

Nejdříve si definujeme pojem **agresivita**. Slovo pochází z latinského *aggressivus*, což znamená v překladu útočný. V odborné literatuře neexistuje jednotná definice a každý autor si jí vyloží podle svého oboru. Martínek (2009, s. 10) se zabývá agresivitou, kterou definuje *jako vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem*. Každý z nás má v sobě zakotvenou míru agresivity a záleží na okolnostech do jaké míry ovlivní působení agresivity na okolí. Jedinec může mít vysokou míru agresivity nebo nízkou míru agresivity. Lidé s vysokou agresivitou jsou častěji výbušní, impulzivní, na většinu podnětu reagují hrubě. Jejich cílem je poškodit či ublížit sobě nebo druhé osobě. Často porušují normu a poškozují svoje okolí. Společnost je považuje za nebezpečné, špatně komunikativní a dochází k tomu, že se od nich distancuje většina lidí. Na druhé straně člověk, který má nízkou míru agresivity, je schopen se „zdravě“ agresivně vyjádřit. Agresivita je společensky přijatelná, jedinec umí agresivitu kontrolovat ve vypjatých situacích. Posiluje jeho autoritu, sebevědomí a má hlavně ve společnosti pozitivní vliv. Člověk umí dělat kompromisy, dohody, je komunikativní, umí si obhájit svůj názor. (Martínek, 2009, s. 10 - 11)

Další pohled je od Titmanové (2019, s. 39 - 46) , která vnímá agresivitu dvěma způsoby. První je negativní stránka, kdy je agresivita vedena proti druhé osobě, proti sobě, proti věcem. Druhý pohled vysvětluje, že je agresivita součástí naší přirozenosti a vede nás k motivaci a dodává energii, která je potřeba k překonávání či dosažení našich cílů. Snažíme se agresivitu usměrnit a využít v pozitivním smyslu. Agresivitu definuje *jako tendenci k útočnému či nepřátelskému jednání vůči druhé bytosti nebo vůči sobě samému. Zahrnuje značnou šíři projevů od symbolických řečových forem až po fyzické napadení. Můžeme ji chápat v širším slova smyslu jako cílevědomé jednání, jimž chceme něčeho dosáhnout* (Titmanová, 2019, s. 40).

Fisher, Škoda (2014, s. 48) definuje agresivitu z pohledu sociální patologie, *kdy dochází k porušení sociálních norem, jako chování omezující práva a narušující integritu sociálního okolí*. Vysvětluje, že agresivita nemusí být vedena jen účelně někoho poškodit, ale může se jednat o symptomy nějaké psychotické poruchy nebo poruchy osobnosti. Když bych měla vše shrnout, tak agresivita je vnitřní vlastnost každého člověka, která se utváří podle vlivů, které působí na jedince během jeho života. Dále jak je jedinec silný a schopný ovládat míru agresivity a jakým směrem povede jeho jednání, jestli agresivitu využije po negativní či pozitivní stránce.

Agresi bychom mohli definovat jako vnější jednání, chování jedince za účelem vědomě někomu nebo něčemu ublížit, poškodit. Jedinec se chová útočně proti svému okolí. V některých případech se můžeme setkat s pozitivní agresí, kdy se jedinec brání a chrání sám sebe nebo s asertivním projevem. Mezi mladistvými se agrese nejčastěji projevuje útokem na spolužáky, vandalismem, krádeží, šíření pomluv za účelem poškodit reputaci druhého jedince (Martínek, 2009, s. 23 - 24).

Dělení agrese

Agresi můžeme rozdělit do několika druhů, ale nejsou jednotné. Každý autor si rozdělí agresi podle sebe a svého oboru.

Dělení podle Martíňka (2009, s. 38 - 44)

Symbolická agrese: během které dochází k zesměšňování básní, kresby a všeho, co se týče umění.

Fyzická aktivní přímá: bití jedince, fyzické napadání, ve školním prostředí nejčastěji projevem šikany.

Fyzická aktivní nepřímá: najmutí jiného člověka k vykonání nějakého fyzického útoku.

Fyzická pasivní přímá agrese: fyzické bránění jedinci k dosažení nějakého výkonu, ve školním prostředí nejčastěji ničení pomůcek, výrobků.

Fyzická pasivní nepřímá agrese: jedinec odmítá splnit některé požadavky, ve školním prostředí může jít o odmítnutí uvolnit někomu místo v lavice, pomoc spolužákovi.

Verbální aktivní přímá: nadávky, vyhrožování, urážky, slovní ponižování.

Verbální aktivní nepřímá: rozšiřování pomluv za účelem někomu ublížit, posměch, intriky, drobné legrácky. Ve školním prostředí se jedná, kdy záměrně spolužák špatně poradí při zkoušení, pomlouvá spolužákovo oblečení, chování, snaží se ho zesměšnit před třídou.

Verbální pasivní přímá: jedinec zcela ignoruje druhého člověka, nereaguje na jeho otázky.

Verbální pasivní nepřímá: vědomé nezabránění pomluv, nezastat se někoho, kdo je nespravedlivě osočován či trestán.

Emocionální

Jedná se o neúmyslnou agresi vůči sobě nebo okolí. Jedinec jedná náhle a neuvědomuje si své chování. Tento stav je způsoben nahromadění negativních citů, kdy jedinec je vystaven situacím, jako častým konfrontacím od okolí. Prožití negativních věcí, které jsou důsledkem vyvrcholení agrese. Projevy emocionální agrese jsou proječovány častým smutkem, pláčem, bezmocností, bezbranností, přecitlivělostí a strachem ze selhání. Jedinec se dostává do stavu, kdy zuří, kope, mládí kolem sebe, zatíná pěst, zrychluje se mu tep a zvyšuje se adrenalin v těle. Proto je dobré během záchvatu jedince nechat vyvztekat a jedinec zajisti bezpečí pro jedince, sebe a okolí. Po skončení afektu by se mělo s jedincem promluvit o jeho chování a co ho k tomu vedlo. Jak už bylo zmíněno během vzteku nemáme ukládat žádný trest ani zadávat poznámky. Abychom zvládali a předcházeli této agresi je dobré, nechat občas vybití agresi na neživém předmětu (polštář, matrace, boxovací pytel) nebo se vyvarovat častému stresu. Tímto dojde k vybití negativních emocí a nedochází k jejich nahromadění.

Frustrační

Frustrace je nejběžnější spouštěč agresivního chování. Jedinec má překonat nějakou překážku, která brání k dosažení vytyčeného cíle. Tento stav vyvolá negativní emoce, které člověk vyjadřuje frustrační agresi. U dětí se jedná nejčastěji o frustraci způsobenou rodiči, kteří dávají dítěti často najevo nespokojenost s jeho výkonem ve škole, doma. Také učitelem, který často vidí jen negativa na dítěti a neumí to patřičně ocenit. Těmto dětem chybí hranice, samy se neumí rozhodnou, překračují hranice, myslí si, že si mohou vše dovolit. Často vznikají konflikty mezi spolužáky, nejsou schopny se vyjadřovat pozitivní agresi. Tyto děti manipulují s okolím, intrikují, pomlouvají a vše může vyústit až k šikaně.

Instrumentální žádoucí

Tento typ agrese je veden úmyslně, záměrně, jedinec ví, co koná. Jde si za svým cílem bez ohledu na okolí. Jeho jednání je promyšlené a chladné. Jedinec chce uspokojit svoji potřebu. Agresor je sebevědomý, málo nejistý, chce mít nad někým moc, někoho ovládat, pohrdá soucitem, nemá žádné hranice. Jeho cílem je ublížit, ponížit oběť. Ve školním prostředí se tento typ projevuje při vynucování známky a její následné zlepšení, kdy pedagog často ustupuje a snaží se mu vyhovět. Dále dítě může šikanovat své spolužáky, kdy je chce ovládat, snaží se mít nad nimi moc. Jedná se o děti, které jsou doma samy hodně trestány a snaží se to vykompenzovat na někom ještě slabším, než je ono samo. Další varianta je, že se dítě cítí slabé, má nízké sebevědomí, které se snaží posilovat na někom ještě slabším nebo se děti nudí a vymýšlejí různé věci. Jedinec má být za své chování potrestán, aby věděl, že jsou nějaké hranice, které nemůže beztrestně překračovat.

Instrumentální nutná

Tato agrese reaguje na agresi instrumentální žádoucí, kdy se jedinec brání agresorovi. Ve školním prostředí bychom měli rozlišovat tyto dvě varianty. Zjišťovat proč došlo ke konfliktu mezi dětmi a hlavně proč se jedinec takto agresivně bránil. Nemůžeme hned obvinít jedince ze situace, kterou jen vidíme, ale nevíme, co jí předcházelo.

Moyerova klasifikace agrese (Moyer, cit. dle Čermáka, 1998, s. 10 -11)

Čermák zmiňuje sedm druhů agrese, kterými se zabýval Moyer ve své studii chování zvířat. Vychází z toho, že se agrese objevuje jak u lidí, tak i zvířat. Podle něho se agresorem může stát žák, tak i rodič, učitel, kamarád. Agrese se mezi sebou mohou kombinovat a agresi rozděluje na:

Predátorská

Jedná se o agresi, kde je vztah mezi silnějším a slabším. Ve školním prostředí může útočit silnější žák na slabšího nebo učitel na žáka, který je mu nesympatický. Jedinec je více agresivnější, když oběť začne před ním utíkat a ukáže, že se bojí.

Agrese mezi samci (nebo samicemi)

Jedná se o přirozený výběr mezi dětmi. Objevují se konkurenční boje, jako kdo bude vedoucí skupiny, kdo je dominantnější, rychlejší. Tento typ agrese se objevuje už v mateřských školkách, kdy se děti snaží být ve všem první, jsou dominantnější a zažívají

častý pocit prvenství. Dítě by se mělo naučit, že nemůže být vždy na prvním místě, ale má si také zkusit jiné umístění. Tyto děti se snažíme korigovat a ne podporovat v jejich dominantnosti. Druhé období je v pubertě, kdy chlapci soupeří o dívku a vymezují si svoje území. Musíme si uvědomit v jakých případech je vhodný trest a kdy se jedná o běžný vývojový jev.

Agrese dráždivá

Je nejběžnější agresí dětí. Ač si to neuvědomujeme, tou agresi se nejvíce zapříčiní nechutenství, odpor dětí ke škole nebo jiným činnostem. Jedinec je drážděn nejasnými instrukcemi, které nechápe. Dítě by mělo vědět, proč píše test, kolik tam bude otázek. Nesnažíme se za každou cenu dítě k něčemu nutit a prodlužovat danou činnost, která mu nejde a zjevně mu působí potíže. S dítětem to postupně pomaloučku zkoušíme, dáme mu jasný začátek a cíl.

Agrese vyvolaná strachem

Nejběžnější druh agrese, kdy u jedince vyvoláme strach, nemá možnost nějaké volby, a proto začne útočit na okolí. Ve škole je strach ze špatných známek, kdy se žák bojí doma nějakého trestu a z toho důvodu začne lhát, může se vyhýbat škole. U menších dětí je strach při vstupu do mateřské školy a odloučení od matky.

Mateřská agrese:

Většina rodičů si brání svoje děti a snaží se je bránit před okolním světem. Ve škole nejčastěji před učitelem, který jim může dát špatné známky, poznámky, dále před spolužáky a všechny spory řeší za dítě.

Sexuální agrese

Ve školním prostředí se objevuje v malé formě. Nejčastěji v období puberty, kdy se chlapci snaží osahávat dívky. V horším případě se jedná o sexuální napadení, znásilnění, obtěžování.

Agrese jako obrana teritoria

Každý člověk má svůj prostor kolem sebe, který si chrání a záleží jen na něm koho do svého kruhu pustí. Když dochází k narušení našeho kruhu osobou, která se nám nelíbí, nemáme ji rádi, tak reagujeme ústupem nebo bráníme své území agresí, např.: změna mimiky v obličeji, odstrčení. Ve škole bychom se měli postarat, aby každé dítě mělo

svoje místo a tím eliminujeme konflikty dětmi o vymezený prostor. Každý bude vědět, kde má svoje teritorium, které mu nikdo nevezme.

Stupně negativního agresivního jednání (Titmanová, 2019, s. 41)

Disociální stupeň: jedná se o lehkou formu agrese, jako dětské vzorování, lhaní, ignorování pravidel, školní nekázeň, neposlušnost, poruchy afektu.

Asociální jednání: kde chování jedince je už závažnější, ale stále se nejedná o trestný čin. Patří sem útky, konzumace alkoholu, sebepoškozování. Nejčastěji poškozuje sebe než okolí.

Antisociální jednání: už se jedná o velmi závažné chování jedince, které je už za hranou trestné činnosti, jako napadení, krádež, loupež, vražda, prodej drog.

Směry agrese

Agrese vybitá na neživém předmětu

Jedná se o agresi, která je prováděna na předmětech, jako polštáře, pravítka, školní nábytek, skříně a další neživé předměty. Jedinec dává najevo svoji fyzickou sílu a snaží se na sebe, až nežádoucím způsobem upozornit. Především se jedná o jedince, kteří mají nízké sebevědomí snaží se zastrašit někoho, chtějí být s někým v kontaktu a neumějí nebo nevědí, jak na sebe zdravým pozitivním způsobem upozornit. V některých případech je agrese vybitá na neživém předmětu žádoucí, kdy jedinec vyjadřuje nahromaděné negativní emoce. Nejčastěji to bývá u emocionální a frustrační agrese, kdy se jedinec potřebuje uklidnit, aby neublížil sobě nebo okolí. Nabídne se mu neživý předmět, jako polštář, boxovací pytel. Ventiluje svoje emoce a nedochází k hromadění emocí, které vyústí v agresi na okolí.

Agrese vybití na zvířeti

Ve světě se setkáváme, že dochází k agresi konané na zvířatech, jako na psech, kočkách, domácích hlodavcích. Když je jedinec rozrušený a bojí se odporovat dospělému, tak jde za zvířetem, kterému ubližuje, kopáním, škrcením, nadávkami a podobnými věcmi. Vybíjí si zlost na slabším jedinci, jelikož se některá zvířata nemohou bránit nebo jsou slabší. Jedinec zjišťuje, že je někdo ještě slabší, než je on a začne zvířeti úmyslně ubližovat. Tato situace se přenesení do školního prostředí, kdy dítě zjistí, že je ve třídě ještě

někdo slabší, než je ono samo a začne se šikanou. Tito jedinci, kteří často týrají zvířata mají v dospělosti časté problémy navázat citové vztahy, nejsou empatictí a soucitní, jsou bezohlední a stávají se z nich chladní jedince bez citu, v nejhorším případě se z nich stanou vrazi.

Autoagrese

Jedná se o agresi, která je vedena jedincem proti sobě. Nejčastějším projevem je sebepoškozování, které jedinci umožňuje dočasně se uvolnit ze stresových situací. Nejvíce se s touto agresi setkáváme u dětí ohrožených prostředím, jako je týrání, častý stres, frustrace (Martínek, 2009, s. 25 - 28).

Pojmy související s agresivitou a agresi

Asertivita: schopnost prosadit se přijatelným a pozitivním způsobem agresivity.

Hostilita: jedná se o opak asertivity, kdy jedinec má negativní agresivní chování k sobě a okolí.

Hněv: krátkodobé agresivní uvolnění emocí, způsobené frustrací, stresem.

Násilí: jedinec se snaží překonat odpor, překážku prostřednictvím síly.

Afekt: jedná se o krátký, bouřlivý emocionální stav, který se projevuje zčervenáním, zrychleným dýcháním a tepem nebo zblednutím, zpomaleným dechem a tepem (Hartl, 2009, s. 19, 56, 195, 342,).

2. 2. Šikana

Každý s nás se během svého života setkal s člověkem, který šikanoval někoho ve svém okolí nebo jedince samotného. Ve školním prostředí je šikanující chování nejčastější. Ale co lze označit za šikanu a co ne? To většina pedagogů sama občas ani neví, co už je šikana a co je jen nevinné škádlení. Pedagog situaci vyhodnotí jako dětské škádlení, legraci a dále to neřeší. Z toho plyne, že šikanu ve většině případu nepodchytí včas a stupňuje se. Někdy také dochází k tomu, že nikdo nevěří žákovi a neposlouchá ho, když se svěří, že se mu nelíbí chování spolužáka či spolužáků. Proto bychom měli každý problém včas a hned řešit a se žáky si o tom povídat a nikdy nezlehčovat ani podceňovat situaci. A kdy se tedy jedná o šikanu a kdy jen o dětské hašteření? Podle odborné literatury za šikanu považujeme, kdy

jedinec či skupina záměrně, opakovaně ubližuje druhé osobě nebo osobám za účelem jim způsobit bolest, poškodit, zranit, ublížit. Jedná se o projev agrese. Šikana nemusí být jen mezi žáky, ale i mezi žákem a učitelem, učitelem a žákem, rodičem a učitelem, učitelem a rodičem, učitelem a učitelem, ředitelem a učitelem a učitelem a ředitelem (Holeček, 1997, s. 22 - 24).

Šikana může být vedena

Přímo: jedinci je ubližováno fyzicky (kopání, mlácení, bití), ponižováno tělesnou manipulací (sníst, vypít něco špatného), poškozováno a brání osobních věcí, slovní útoky, zotročování.

Nepřímo: je jedinec sociálně izolován od kolektivu, snaží se ho vyčlenit ze skupiny.

Dlouhodobě: probíhá nějaký čas a má několik fází.

Krátkodobě: je vykonána v daný okamžik, moment (Říčan, 2010, s. 21 - 24)).

Role v šikaně

Agresor: jedinec, který šikanuje, je aktivní.

Pomocník: pomáhá se šikanou, ale není agresor.

Fanda: líbí se mu přihlížet šikaně, ale aktivně se neúčastní.

Pasivní příznivec: otevřeně se nepřiznává, ale schvaluje šikanu.

Oběť: jedinci je ubližováno, je šikanovaný.

Obránce: nelíbí se mu šikana a snaží se pomáhat, řešit situaci.

Potencionální obránce: nelíbí se mu šikana, chce pomoci, ale neudělá nic.

Divák: pasivní jedinec, který sleduje šikanu a nic proto neudělá (Čapek, 2017, s. 21).

Fáze (vývojová stadia) šikany:

1. fáze (Ostrakismus)

V této fázi si agresor vybere oběť a snaží se jí vyčlenit z kolektivu, nikdo se s ní nesmí bavit. Vše se děje prostřednictvím pomluv, nadávek, manipulace s kolektivem. Oběť se brání, až na vše reaguje agresivním chováním a pro veřejnost a pedagoga je ona ta

špatná. Agresor své úsilí zvyšuje, až oběť se začne stahovat, přestává komunikovat, zhorší se prospěch, začne být nepozorná a v neposlední řadě může začít ubližovat mladším jedincům, kdy si vybíjí svoji frustraci.

2. fáze (fyzická agrese a psychická manipulace)

Ve druhé fázi pokračuje agresor v ubližování jedinci už fyzicky, jako bití, kopání, ale oběť je nucená vykonávat i některé úkoly zadané agresorem, jako nošení tašky, svačín. Může docházet také k ničení majetků (roztrhané oblečení, rozlámané pravítko, tužky). Agresor vyhrožuje oběti, že nesmí nic prozradit, jinak bude ještě agresivnější. Oběť na vše reaguje strachem. Nechce chodit do školy, často ji bolí hlava, břicho až se může sebezpoškozovat. Snaží se vyhnout agresorovi. Od pedagogů a rodičů je kritizována a dostává různé formy trestů. Nikdo nezjišťuje, proč se jedinec, takto chová. V lepším případě dojde v této fázi k zastavení šikany, kdy se oběti zastanou spolužáci ve třídě a vše se začne řešit.

3. fáze (vytvoření jádra)

Když není šikana zastavena, agresor pokračuje v šikanování oběti. V této fázi se stává agresor už částečně závislý na ubližování jedinci. Ví, že má nad obětí převahu a že si mohou dělat, co chtějí a nikdo ze třídy jedinci nepomůže. Je to z toho důvodu, že když se zastane oběti, tak se může stát také obětí a začnou ho také šikanovat. Martínek tento stav nazývá pyramida šikanování, kdy na vrcholu jsou agresori, kteří mají na sobě nabalené další spolužáky a oběť je na samotném základu a je na ní upírána veškerá pozornost kolektivu. Agresor se stává více promyšleným a využívá hru na hodného a zlého. Oběti je vyhrožováno, že něco nesmí, ale zároveň za ní přijde jeden z agresorů, že mu pomůže, oběť mu uvěří a jde s ním, ale vzápětí na ní čeká hlavní agresor, který oběti ublíží spolu s dalšími agresory. Oběť už nevěří nikomu a snaží se co nejvíce být v okolí dospělého, ale bez očního a mluveného kontaktu.

4. fáze (vytvoření norem)

Šikanující chování dále pokračuje a agresor se stává už plně závislý na šikanování. Dochází ke změně rolí ve třídě, kdy se z diváků nebo pasivních spolužáků stávají agresori a podílí se na šikaně vůči oběti. Ale můžeme vidět, že se mění chování oběti. Začne ve třídě vyrušovat, šaškovat a snaží se zavděčit a pobavit agresory sama, než, aby dostala úkol od agresorů. Dále oběť rezignovala, už se nesnaží bránit. Začíná se smířovat se situací a může

dojít k tomu, že se stane na agresorech závislá. Sama vyhledává jejich pozornost, kontakt. Někdy se u jedince může objevit posttraumatická stresová porucha. 3. a 4. fáze je velmi závažná forma šikany a její řešení spadá pod polici, odbor sociální péče. S agresorem a obětí by měl pracovat terapeut, psycholog.

5. fáze (totalita)

Jedná se o poslední fázi, která je nejhorší a také k ní moc nedochází. Zde mají převahu agresori, které všichni poslouchají. Učitel zde nemá už žádnou možnost. U oběti nastává stockholmský syndrom, kdy je závislá na agresorovi a jeho chování. Dobrovolně si nechá ubližovat a neklada žádný odpor. V této fázi je zapotřebí rozpustit celý kolektiv, agresory rázně potrestat, kdy jsou umístěny už do diagnostického centra. S obětí musí pracovat psycholog, psychiatr. Péči nezastavení šikany ani v této fázi hrozí oběti velmi vážné psychické a fyzické tresty, které mohou končit až smrtí (Martínek, 2009, s. 137 - 152, Holeček, 1997, s. 25 - 26).

Varovné signály šikany

1. ze strany oběti

Šikanu lze vyzorovat i bez toho, aby se oběť sama přiznala, ale musíme si všimnout signálů, které vysílá a žádá o pomoc. Pro oběť je obtížné se svěřit dospělému, nebo to zkusila a nikdo jí nevěří, a proto se tím smíří. Samozřejmě musíme signály rozeznávat, které souvisí se šikanou nebo s jinou situací. Mezi nejčastější příznaky patří:

- a) zhoršení prospěchu, častá absence,
- b) často si stěžuje na bolest břicha, hlavy, když má jít do školy,
- c) čeká na učitele před třídou, stojí nenápadně, s učitelem nekomunikuje,
- d) snaží se opouštět třídu jako poslední,
- e) do třídy chodí sama a nejčastěji se zvoněním, čeká v šatně,
- f) ztrácí věci nebo je má poničené,
- g) zapomíná plnit úkoly, je nesoustředěná, nechce chodit před tabuli, ve třídě je duchem nepřítomná a na vyzvání reaguje úlekem,
- h) spolužáci se jí smějí, zesměšňují, okřikují, komandují, schválně jí špatně napovídají,

ch) o přestávka chodí často na WC, vyhledává kontakt dospělého, ale nekomunikuje s ním, ve třídě sedí sama, nikdo se s ní moc nebaví,

i) vyhýbá se chodit na hodiny tělesné výchovy, aby zakryla modřiny způsobené od agresora nebo se vyhnula ubližování od agresora,

j) doma je více uzavřená, moc nekomunikuje s rodiči.

2. místa šikany

Agresor si také vybírá vhodná místa k šikanování, do kterých nechodí tak často pedagog a on má čas ubližovat oběti. Mezi nejčastější místa ve škole patří: třída, WC, tělocvična, šatny, jídelna, skrytá místa ve školách, kam pedagog moc nechodí a další prostory ve škole.

3. doba šikanování

Jak už jsem zmínila, tak šikana může být dlouhodobá nebo krátkodobá. Ale také rozlišujeme během dne, kdy dochází k šikaně, jako o přestávkách, při pozdním příchodu pedagoga, během vyučování, při přípravě na hodinu tělesné výchovy, po vyučování a odchodu domů (Martínek, 2009, s. - 153 - 157).

Typy agresorů

1. Agresor hrubý, fyzický – je agresor, který používá převahu fyzické síly, oběť bije, mlátí.

2. Agresor jemný, kultivovaný – žák působí velmi slušně, patří mezi hvězdy třídy, je ochotný pomáhat pedagogům. Jeho agrese je způsobena tím, že je doma pod neustálým dohledem, musí plnit příkazy a jeho svobodná vůle je potlačena.

3. Agresor srandista, vtípálek – pro jedince je vše legrace, sranda, překážky se snaží obcházet a nesnaží se je překonat. Jeho chování vychází z výchovy rodiny, kde je výchova nejasná, bez větších hranic, vše se bere jako legrace.

4. Agresor spouštějící ekonomickou šikanu – zde se jedná o jedince, který vše posuzuje po stránce materiální. Od rodičů má nejnovější věci, jako mobilní telefon, značkové oblečení, počítač, tablet. Nedokáže si vážit věcí kolem sebe a podle toho hodnotí ostatní kolem sebe (Martínek, 2009, s. 160 - 164).

Typy obětí

- 1. Oběť na první pohled** – jedná se o jedince, kteří už od pohledu působí slabě, bojácně, nenápadně, neumí se prosadit.
- 2. Oběti vychovávané příliš protektivně** – zde hraje hlavní roli výchova, nejčastěji, matky, které jsou neustále s dítětem. Všechno za něho dělají, doprovází ho do školy. Dítě je nesamostatné.
- 3. Handicapované děti** – zde jde o integraci handicapovaných dětí do běžných tříd, kde jsou někteří jedince, kteří využívají handicapu dítěte.
- 4. Učitelské děti** – zde dochází ke střetu, kdy rodič učí na stejné škole, kam dochází i jeho dítě. Jeho spolužáci v tom vidí výhodu, že jim dítě bude říkat, kdy se bude psát test, ale dítě to neví, a to mu samozřejmě spolužáci nevěří a myslí si, že má výhodu. Na druhé straně je rodič (učitel) přísnější na své dítě, a to vede k potlačení jeho aktivity a celkově špatného emocionálního citění (Martínek, 2009, s. 164 - 166).

2. 3. Kyberšikana

V dnešní době se stále více rozvíjí technologie, které sebou přináší i nové nebezpečné situace, do kterých se může člověk dostat, mezi nejznámější a postupně se rozvíjející patří kyberšikana. Jedná se o nepřímou formu šikany, kdy je jedinci ubližováno po psychické stránce přes informační komunikační technologie (mobilní telefon, počítač, tablet, sociální sítě, internet). Je to snaha záměrně němu ublížit, způsobit mu bolest. Kyberšikana může být také pokračování šikany ve virtuálním světě (Titmanová, 2019, s. 29 - 37)).

Rozdíly mezi šikanou a kyberšikanou

1. U kyberšikany často jedinec neví, kdo ho šikanuje. Agresor je zde anonymní.
2. Ve virtuálním světě si agresor může změnit identitu a oběť neví přesně věk, pohlaví, místo pobytu. Dochází zde k vymyšlení nové identity za účelem někomu ublížit.
3. Dalším rozdílem je místo konání. Kyberšikana probíhá ve virtuálním světě. Agresor může být kdekoliv na světě a dochází ke kyberšikaně.
4. Největším problémem kyberšikany je dosah a počet sledujících šikanu. Agresor může oběť napadnout párkrát, prostřednictvím rozeslání fotek, videí dalším lidem, kteří to dále

rozesílají a tím je větší možnost se podílet na šikaně proti oběti, aniž by se vědělo, kdo je pravý agresor.

5. Kyberšikana také může být způsobena i neúmyslně, kdy člověk v legraci zveřejní fotografii, video daného člověka, kterému může způsobit psychickou újmu

(Titmanová, 2019, s. 28 - 29).

Formy

Nepřímá – agresor je v pasivním stavu. Má někoho, kdo za něho koná úkoly, jako kradení hesla, nabourání se do bankovního účtu, zakládání falešných profilů. Dotyčný se stává spolupachatelem.

Přímá – zde je agresor aktivní a můžeme rozlišit několik typů:

Kyberstalking – pronásledování ve virtuálním světě prostřednictvím SMS, e-mailů.

Phising – jedinec krade hesla od internetových účtů, do kterých se následně přihlásí a zneužívá účty ve svůj prospěch.

Blogování – v blogu dochází k pomluvám a zveřejňování choulostivých informací o jedinci.

Kyberbullying – zde se zveřejňují intimní a lživé informace o jedinci prostřednictvím internetových stránek, mobilních telefonů.

Bluejacking – posílání karikovaných, zesměšňujících fotografií, nahrávek oběti přes mobilní telefon, e-mail.

Internetové hlasování – jsou zde vytvořeny otázky typu „Kdo je ve třídě nejošklivější?“, a na ně spolužáci reagují formou odpovědi.

Interaktivní hraní – kyberšikana probíhá v online hře, kde jedinec prostřednictvím chatu napadá, útočí ve hře na postavu hráče.

Internetové soutěžení – jedinec je vyzván k výkonu věci, která je pro něho nepříjemná. Při nesplnění je pomlouván, osočován.

Rozesílání zákeřných kódů – viry, hackování, spyware.

Outing – rozesílání lživých pomluv o oběti. Zasílání pornografických nebo jiných obtěžujících e-mailů a zpráv od agresora oběti.

Happy-slapping – jedná se o natáčení fyzické šikany proti oběti, která je dále šířena po internetových stránkách za účel zesměšnit oběť.

Kybergrooming – jedná se o kyberšikanu mladistvých za účelem pohlavního zneužití. Na tuto formu je natočen film V síti (Martínek, 2015, s. 173 - 175).

Agresor a oběť

Během kyberšikany nezáleží na věku, tělesné kondici, sociálním postavení a dalších věcech. Agresorem nebo obětí se může stát kdokoliv z nás. Může si zde kompenzovat oběť probíhající fyzickou šikanu na ní, jedinec se nudí, často strávený čas na počítači, msta za nějakou věc, jedinec si zde kompenzuje svoje slabé stránky, aktuální pocity. Jednoznačně nelze specifikovat typy agresorů a obětí.

2. 4. Záškoláctví

Určitě každý z nás někdy nechtěl jít ráno do školy, ať to bylo, že se mu nechtělo vstávat, psát test nebo z jiného důvodu. A proto si vymýšlel různé důvody, aby ho rodiče nechali doma. Někdy to vyšlo a jedince zůstal doma a někdy bohužel ne a musel jít do školy. Ale lze tohle považovat za záškoláctví? Podle odborné literatury, která říká, že záškoláctví je úmyslné, svévolné neplnění povinné školní docházky často bez vědomí zákonných zástupců. V České republice je podle školského zákona č. 561/2004 Sb povinná školní docházka.(MŠMT) Při častých absencích by měl pedagog situaci řešit se zákonným zástupcem a zjišťovat důvody dítěte k záškoláctví (Titmanová, 2019, s. 16 - 19).

Formy

Impulsivní – neplánované záškoláctví, vzniká náhle ze situace,

Účelové, plánované – zde jedinec plánuje nejít či odejít ze školy

(Titmanová, 2019, s. 16).

Kategorie

Pravé: jedinec nechodí do školy bez vědomí rodiče.

S vědomím rodičů/skryté – zde dítě nenavštěvuje školu s vědomím rodiče, rodič si dítě nechává doma z určitých důvodů.

S klamáním rodičů: zde dítě manipuluje s rodiči prostřednictvím nemoci.

Útěky ze školy/interní: na krátkou dobu opustí vyučovací hodiny nebo budovu školy.

Odmítání školy: zde jde o psychický problém, kdy jedinec má strach jít do školy z důvodu šikany, učiva, trpí různými fóbiemi (Titmanová, 2019, s. 16 - 17).

2. 5. Kriminalita

V médiích často slyšíme pojem kriminální zločin, kde si většina z nás pod tím představí vraždu, krádež, loupež. Ale jak je to s kriminalitou u dětí? Nejdříve si definujeme, co kriminalita znamená. *Jedná se o výskyt chování, které je ve společnosti trestné, dále se jedná o souhrn trestných činů, které se v dané společnosti vyskytly a vyskytují. Jedná se o činy a chování sankcionovatelné podle trestného zákona* (Fischer, 2014, s. 169).

Kriminalita je:

Zjevná: kdy je čin zjištěn a následně je jedinec potrestán.

Skrytá(latentní): při které se na čin nepřijde a pachateli není uložen žádný trest.

Skutečná: obsahuje zjevnou a skrytou kriminalitu (Svatoš, 2009, s. 15 - 16).

Rozdělení páchaní kriminality osob podle věku

Dětská kriminalita – můžeme ji označit více názvy, jako prekriminalita, predelikvence, dětská delikvence nebo kriminalita mládeže. Jedná se o osoby do 15 let. Zde se nejčastěji dopouštějí menších činů, nejčastěji páchané na majetku nebo o nežádoucí chování či jednání ve společnosti. Činy jsou většinou spontánní, bez předešlého promyšlení. Podle trestného zákona nelze tyto děti trestně stíhat. V případě věku od 12 do 15 let může soud dítěti uložit podle občansko-právního řízení ochranou výchovu, kterou vykonává výchovný ústav, nebo dále na ústavní výchovu.

Kriminalita mladistvých – jinak také juvenilní delikvence. Jedná se o osoby 15-18 let, které jsou už ze zákona možné trestné odpovědnosti s některými omezeními.

Jak už jsem zmínila, tak děti do 15 let nelze trestně stíhat, a proto se v tomto období používá označení delikvence. Je z hlediska společensky nepřijatelného chování širším pojetím. Chování se netýká jen kriminality, ale také činů, které nemůžeme označit za trestné. Řadíme sem menší přestupky, trestné činnosti mládeže, kterým nemůže být ze zákona udělen trest z důvodu věku. Často tím označujeme nežádoucí a nepřijatelné chování dětí a mládeže (Titmanová, 2019, s. 48 - 49).

Druhy

Kriminalitu rozdělujeme do několika druhů. Vyberu jen ty, které se mohou nejčastěji vyskytovat u dětí.

Majetková kriminalita: jedinec se dopouští ničení cizího majetku. Pachatele můžeme rozlišit na 3 skupiny, podle spáchaného činu:

1. skupina – pachatel se obohacuje (krádež, zpronevěra, loupež, vydírání),
2. skupina – pachatel záměrně poškozuje majetek druhé osoby,
3. skupina – pachatel nabádá jinou osobu ke spáchání trestného činu.

Násilná kriminalita: je spjatá především s agresivitou jedince a jakou mírou násilí je páchána na oběti. Řadíme sem domácí násilí, únosy, loupeže s fyzickým kontaktem, fyzické násilí, rvačky, vyhrožování, vydírání, omezování a bránění lidské svobody, týrání, vraždy.

Mravnostní kriminalita: jedná se o činy způsobené s pohlavním pudem. Patří sem znásilnění, sexuální obtěžování, pohlavní zneužívání, ohrožování mravnosti, sexuální úchytky, obchodování s dětmi.

Kriminalita s extremistickým podtextem: sem spadají trestné činy obecného ohrožování, násilí proti skupině obyvatel, hanobení národa, rasy, rasová nenávisť, výtržnictví, vraždy, omezování svobody vyznání.

Organizovaný zločin: v tomto případě nejde o páchaní dětmi, ale o trestný čin páchaný na dětech. Řadíme sem obchod s lidmi, nelegální obchod drog, zbraní, výbušnin, které se dostávají k dětem.

Vandalismus, uliční kriminalita: spadá sem výtržnictví, sprejerství, podávání nelegální látek dětem, ohrožování mravní výchovy dětí, podávání alkoholu dětem (Bouřa, 2003, s. 22 - 40).

Typologie oběti (Bouřa, 2003, s. 54 - 56)

Predestinovaná oběť – jedinec, který má dispozice stát se obětí trestného činu.

Předstíraná oběť – jedinec předstírá, že je obětí trestné činnosti, a přitom je sám iniciátorem.

Dobrovolná oběť – jedinec je poškozen na vlastní žádost, nebo je s činem seznámen.

Oběť recidivista – jedinec se stává často obětí trestných činů, přispívá k tomu jeho způsob života.

Skrytá oběť – jedinec, který se stal obětí trestné činnosti, ale státní orgány na čin nepřišly.

Hypertrofující oběť – jedinec přehání, zveličuje utrpenou trestní činnost.

Typologie pachatelů

Rozdělit jedince, kteří páchají trestný čin není tak jednoduché. Neexistuje jednotná kategorie, která člení pachatele do skupin. Také nelze jednoznačně rozdělit pachatele, protože každý může v nějakém okamžiku spáchat trestný čin, ať úmyslně, nebo neúmyslně. Ale policie zkoumá pachatele podle závažnosti motivu, jeho psychického, biologického, sociologického charakteru osobnosti (Bouřa, 2003, s. 55 – 56).

2. 6. Závislost

Ať si to uvědomujeme nebo ne, tak každý z nás má nějakou závislost. Mohli bychom rozlišovat zdravou závislost, která člověku neuškodí a je schopen ji korigovat. Na druhé straně, když jedinec začne ztrácet kontrolu nad věcmi a ze zdravé závislosti se stává postupem času negativní závislost, která škodí jedinci a stává se nemocí, kterou je potřeba léčit.

Definice závislosti podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí

Je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má daného jedince mnohem větší přednost než jiné

jednání, kterého si kdysi cenil více. Centrální popisovou charakteristikou syndromu závislosti je touha brát psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák (Nešpor, 2007, s. 9).

Diagnostikovat závislost u jednice lze, když po dobu jednoho roku se u něho vyskytnou alespoň 3 znaky závislosti.

Znaky závislosti

1. Silná touha nebo nutkání užívat látku.
2. Potíže se sebeovládáním před užitím látky a po jejím skončení.
3. Tělesný odvykací stav, kdy se jedinec snaží přestat se závislostí nebo nemá možnost si dát svoji dávku. Můžeme to také nazvat „abst'ák“. Dostává menší dávky nebo podobnou látku, která slouží k odvykání.
4. Tolerance k účinné látce – jedinci nestačí běžné dávky látky a dochází ke zvyšování dávek.
5. Postupné zanedbávání jiných zájmů.
6. Pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků (Nešpor, 2007, s. 9 - 21).

Duševní poruchy, které jsou způsobené návykovými látkami

1. Akutní Intoxikace (otrava),
2. Škodlivé užívání návykových látek – tělesné nebo duševní poškození,
3. Závislost na návykových látkách,
4. Odvykací syndrom,
5. Odvykací syndrom s deliriem,
6. Psychotická porucha způsobená psychotropními látkami,
7. Amnestický syndrom,
8. Reziduální stav a psychická porucha s pozdním začátkem – dochází k vyvolání prožitků bez drogy, které dříve spouštěla (Nešpor, 2007, s. 23 - 25).

Závislost na návykových látkách

Jedná se o proces, který se týká především změn v somatické, psychické a sociální oblasti. Jedinec upřednostňuje některé druhy látek, které častěji konzumuje. Častěji se sekáváme s označením drogy. Rozlišujeme legální drogy, které jsou živočišného a rostlinného původu s farmakologickým účinkem (morfium, prášky), ale řadíme sem i látky,

kteře nejsou pro člověka vhodné, ale legislativně nejsou zakázané, jako alkohol, tabák, nikotin, kofein. Nelegální drogy, které jsou legislativně zakázané a jejich konzumace a distribuce jsou vedeny jako trestný čin. Patří sem pervitin, kokain, LSD, větší množství marihuany. Dále se budu zabývat návykovými látkami, se kterými se mohou nejčastěji setkat děti na 1. stupni ZŠ (Záškodná, 2004, s. 13).

Rozvoj závislosti na drogách

Experimentální – jedinec občas užije drogu, která mu přinese příjemné, nové prožitky. V této fázi jde o únik z reality, před problémy, dosavadním životem, stresem. Jedinec sám od konzumace ustupuje z důvodu vyřešení svých problémů, přímá konfrontace s lidmi, kteří pokračují dále v užívání.

Příležitostné užívání – jedinec stále užívá drogy pro řešení své situace, ale nadále je schopen fungovat ve společnosti.

Pravidelné užívání – v této fázi jedinec už užívá drogy pravidelně, objevují se poruchy chování, začíná ztrácet kontrolu nad sebou, už není schopen společensky fungovat, což vede ke ztrátě zaměstnání, rodiny, přátel.

Návyk, závislost – jedinec už jen užívá drogu, která je pro něho vším, ztrácí sociální vazby, které jsou už jen s lidmi stejnými jako je on sám. Dochází k poškození psychické, sociální, somatické stránky, které jsou viditelné na první pohled. Jedinec si poškozuje svoje zdraví. (Fischer, Škoda, 2014, s. 95 - 96).

Alkohol

Tato závislost není, tak běžná u dětí na 1. stupni, ale už jsou zde prvopočátky k možné závislosti. Děti ochutnávají od svých rodičů, starších kamarádů alkoholické nápoje. I když se objevuje jen málo případů závislých dětí na alkoholů. Zde se spíše zmíním, že některé děti vyrůstají v rodině, kde je jeden z rodičů závislí na alkoholů. Což může ovlivňovat vývoj dítěte. Jen ve zkratce zmíním složení a vliv alkoholu na organismus. Alkoholické nápoje obsahují psychoaktivní látku etanol, která má vliv na fungování organismu. Samotný etanol nezpůsobuje fyziologické změny (rozšíření cév, pocit horka, zčervenání v obličeji, bolesti hlavy, euforie, averzivní reakce, agresivní chování), ale acetaldehyd při oxidaci etanolu (Fischer, Škoda, 2004, s. 91 - 95).

Rozvoj závislosti

1. Počáteční, prealkoholické – jedinec si uvědomuje, že pije více než ostatní a alkohol mu přináší úlevu od problémů, stav euforie.

2. Prodromální, varovné – zvyšuje se konzumace alkoholu, jedinec se za svoji konzumaci stydí, ale stále nemůže sám přestat, v této fázi dochází už ke škodlivému užívání alkoholu.

3. Rozhodné, krucióální – dochází opět ke zvýšení dávek alkoholu, které jsou už každý den, jedinec už nemá kontrolu nad alkoholem, začíná docházet ke konfliktům, mění se vlastnosti a chování jedince, ztrácí zájem o své koníčky.

V této fázi je jedinec už závislý na konzumaci alkoholu, tolerance se snižuje, rychleji se opije. Už není schopen bez alkoholu fungovat, má somatické, psychické poruchy. Už potřebuje odbornou pomoc a léčbu, protože tento stav už není schopný zvládat sám (Fischer, Škoda, 2004, s. 93).

Tabák

Jedná se o neznámější rostlinu, na které si nejvíce lidí vytváří závislost. Tato rostlina obsahuje hodně druhů chemických sloučenin, kdy neznámější je nikotin, který patří mezi nejvýraznější psychoaktivní látky. Ve společnosti se nikotin objevuje ve formě cigaret, který lidé kouřením vdechují do organismu. Při požití způsobuje člověku pocit euforie, uvolnění, redukuje stres. Na této látce vzniká závislost nejrychleji. I když tabák není nelegální drogou, tak má negativní dopad na lidský organismus. Při kouření či šlukování tabáků jedinec inhaluje oxid uhelnatý a dehtové látky, které se dostávají do plicních sklípků a poškozují plíce. Není ohrožen jen aktivní kuřák, ale i jedinec, který nekouří, který dýchá látky z cigaret. Závislost u dětí na cigaretách není tak běžná, ale také dochází k možnému prvopočátku závislosti na tabáku. Stejně jako u alkoholu zde děti zkoušejí kouření cigaret. Záleží na vlivu okolí a na jedinci samotném, jak je silný nepokračovat v kouření. Děti jsou častěji pasivními kuřáky od svých rodičů (Fischer, Škoda, 2014, s. 96 - 97).

Marihuana

Tato závislost je u dětí velmi nepravděpodobná, ale mohou se s ní setkat od starších spolužáků či z okolí. Jedná se opět o rostlinu zvanou konopí, ze které se získává hašiš a marihuana. Zde se jedná už o nelegální drogu. Jen marihuana je v malém množství využívána k léčebným procedurám. Zase se jedná o psychoaktivní látku, která způsobuje

euforii, psychické uvolnění. Oproti alkoholu a nikotinu nepoškozuj v tak velké míře organismus člověka. Zde se jedná spíše o závislost psychickou. Při častější konzumaci marihuany má jedinec problémy s pozorností, soustředěním, rychlostí zpracovávat informace. Největším rizikem při častějším užívání je odbourání zábran, při kterých se jedinec může dopustit trestné činnosti. V nejhorším případě začne užívat jiné nelegální drogy, které jsou pro organismus nebezpečné (Fischer, Škoda, 2014, s. 100 - 101).

Závislost na moderních technologiích

I když se nejedná o závislost v pravém slova smyslu, ale spíše o poruchu návyku. Jak se doba vyvíjí, tak dochází k výrobě nových technologiích. Do této skupiny můžeme zařadit internet, mobilní telefony, počítače, notebooky, tablety, sociální sítě, playstation, x-box a další technologie. Dochází k tomu, že jedinec není schopen bez věci fungovat. Závislost na internetu neustále vyžaduje jeho přítomnost ve virtuální realitě prostřednictvím počítačových her, sociálních sítí. Využívá k tomu mobilní telefony, počítače, tablety a další přístroje. Neustále prodlužuje čas strávený na přístrojích, kontroluje zprávy, hovory. Má pocit napětí, nutkání telefonovat, psát zprávy, hrát hry, komentovat příspěvky, posílat fotografie. Tato závislost nemá tak velký negativní vliv na člověka po somatické stránce, ale spíše ho narušuje po stránce sociální a finanční. Dochází ke změně jeho chování, kdy je více roztržitý, nesoustředěný, odbíhá od tématu, lže svému okolí, má problémy ve škole, v práci, což může mít za následek ztrátu zaměstnání a příjem financí, které může kompenzovat krádežemi, půjčkami. Ztrácí kontrolu nad sebou a nad reálným světem a více se uzavírá do virtuálního světa. Což je u dnešních dětí velmi časté, a proto by je měli rodiče poučit o používání a rizicích moderních technologií (Fischer, 2014, 125 - 131).

Zásady

1. Mladším dětem je vhodné umístit počítač na viditelné místo, kde rodič vidí.
2. Rodiče by se měli naučit ovládat technologie také, aby mohli kontrolovat aktivitu dítěte a sami jí používat jako běžný komunikační prostředek, který bude součástí každodenního života v normální míře.
3. Rodiče by neměli dítěti zakazovat a izolovat ho od technologií.

4. Domluvit se a stanovit si spolu strávený čas na technologiích a důsledně ho dodržovat.
5. Nechat dětem prostor pro jejich soukromí a respektovat ho, jako e-mail, chatová komunikace mezi kamarády.
6. Když se dítě ocitne na nevhodné či nebezpečné stránce, tak mu v klidu vysvětlit riziko a nebezpečí stránky a nevyužívat tresty (Fischer, Škoda, 2014, s. 127).

2. 7. Zdravý životní styl a poruchy příjmu potravy

Zdraví je pro člověka jednou z nejvýznamnějších a nejdůležitějších hodnot. Aktuální zdravotní stav má vliv na vývoj jedince a další jeho fungování po fyzické, psychické, somatické, sociální stránce. *Světová zdravotnická společnost definuje zdraví jako stav plné tělesné, duševní a sociální pohody* (WHO, cit. dle Mlčáka, 2005, s. 10). I když je zdraví pro každého člověka známý pojem, tak při jeho vysvětlení už má každý jiný pohled na zdraví.

1. Primární hodnota života,
 2. Zdroj fyzické a psychické zdatnosti,
 3. Přizpůsobit se vnějšímu prostředí nebo si přizpůsobit prostředí,
 4. Jako protiklad nemoci,
 5. Myšleno jako ideální stav, které je zapotřebí v životě dosahovat,
 6. Schopnost normálního fungování
- (Mlčák, 2005, s. 9 – 11).

Na zdraví člověka působí několik činitelů, které mají vliv na jeho fungování. Přibližně stejný podíl zaujímá genetická dispozice předána od rodičů a životní prostředí. Dále sem můžeme zařadit zdravotnické služby. Největší vliv na zdraví člověka má jeho životní styl.

Zásady zdravého životního stylu

1. Pravidelná pohybová aktivita a tělesné cvičení,
2. Nekouřit, nebrat drogy,
3. Nekonzumovat velké množství alkoholu,
4. Dostatek spánku,
5. Zdravá výživa,
6. Optimismus a dobrá nálada,

7. Vyvarovat se všem škodlivým látkám, věcem, které mají negativní vliv na zdraví jedince (Mlčák, 2005, s. 15 – 22).

S vývojem společnosti se mění způsob životního stylu člověka. To také přináší změnu v jeho životě a záleží na vůli jedince, jak je silný dodržovat nastavený zdravotní styl nebo podlehe novým věcem a začne měnit své návyky. Tím může začít negativně ovlivňovat své zdraví, které se projeví nemocí. Nejčastější změnou jsou stravovací návyky, které mohou být prospěšné pro organismus nebo začnou poškozovat zdraví jedince a vše může vyústit, až k poruše příjmu potravy. Titmanová (2019, s. 86) definuje poruchy příjmu potravy jako *abnormální a patologické jídelní chování, které vede k medicinským, sociálním a psychologickým důsledkům*. U dětí mladšího věku nejsou poruchy zase tak běžné, ale můžeme se s nimi setkat. Nejvíce touto poruchou trpí dívky v období dospívání.

Druhy poruch

Psychogenní přejídání – jedná se o záchvaty přejídání bez zvracení a dalších kompenzačních mechanismů.

Adonisův komplex – zkreslené vnímání mužského těla, snaha získat svaly, brání steroidů.

Ortorexie – závislost na zdravé stravě a biologicky čisté stravě.

Drunkorexie – je snižován příjem potravy na úkor pití alkoholu.

Syndrom nočního přejídání

Mentální anorexie – jedná se o nejvíce známou duševní nemoc, při které se úmyslně snižuje tělesná hmotnost. Jedinec si váhu snižuje sám nebezpečnými způsoby jako zvracením, používáním projímadel, častým cvičením nebo menší až skoro žádnou konzumací potravin. Změnu lze pozorovat na první pohled, kdy jedinec výrazně ztrácí váhu a je velmi pohublý, až mu jdou vidět kosti. Nejvíce se vyskytuje u děvčat v období dospívání, kdy se snaží mít štíhlou postavu. Vědomě potlačují chuť k jídlu, která vede, až k nechutenství jídla. Hlídaní jídla se stává závislostí a ovlivňuje to jejich psychickou stránku a nastávají další problémy, které ohrožují jedince na životě.

Mentální bulimie – další častá vyskytující se porucha potravy, která jako anorexie je způsobována kvůli vzhledu. Od anorexie se liší, že jedinec má záchvaty přejídání, časté myšlenky na jídlo, které se snaží řešit vyvoláním zvracením, používá projímadla, nadměrné

cvičení. Při konzumaci jídla mají pocit selhání, který vede k nutnosti vyprázdnit žaludek. Odhalit bulimie je těžší než anorexii. Jelikož při bulimii je váha v normě nebo lehce pod normou.

Obezita – je dalším typem poruchy, kdy naopak od anorexie a bulimie, dochází k nabírání vysoké váhy u jedince. Způsobuje to nevyvážená strava a výdej energie. Časté přejídání, noční jedení. Jedinci ochabuje svalovina, nabírá na váze, přibývá tuková tkáň, po fyzické stránce je méně obratný, má bolesti zad, kloubů, což způsobuje vyšší váha jedince. Mezi nejčastější důsledky obezity patří cukrovka, kdy se v těle snižuje inzulín, který udržuje stálou hladinu cukru v krvi. Inzulínu je nedostatek či chybí, což má za následek, že cukr zůstává v krvi a tělo nemá pravidelný přirozený zdroj energie.

Příčiny obezity

Nadměrná konzumace jídla, genetická dispozice, hormonální vliv – snížená funkce štítné žlázy, zvýšená hladina hormonů kůry nadledvin, metabolický vliv – schopnost metabolismu při zpracování potravin, léky, psychogenní faktory a jídelní zvyklosti – zvýšená konzumace jídla při stresu, úzkosti, frustraci, nudy, špatné stravovací návyky z domova (Titmanová, 2015, s. 86 – 94).

3. ANALÝZA PŘÍČIN RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U VYBRANÉ CÍLOVÉ SKUPINY

V předešlé kapitole jsme se věnovali jednotlivým druhům rizikového chování, se kterými se můžeme setkat u dětí na 1. stupni základní školy. Ale proč se takto děti chovají, co je k tomu vede? To se dozvíme v této části práce. Už od narození na jedince působí řada faktorů, které ho pozitivně nebo negativně ovlivňují. Nemůžeme přesně označit určitý typ, který působí na jedince v daný okamžik. Je to proto, že se mezi sebou prolínají různé biopsychosociální faktory, které jsou v interakci a nelze je brát samostatně. Ty můžeme rozdělit na vnitřní (z nitra jedince) a vnější působení (společnost kolem jedince). Dále se budeme zabývat jednotlivými faktory a jejich působením na jedince v negativním smyslu. Jedná se o základní rozdělení příčin patologického chování u jedinců, ale neznamená to, že se takto musí jedince vždy chovat (Fischer, Škoda, 2014, s. 29 - 31).

3. 1. Biologické faktory

Řadíme sem vrozené dispozice, které nám slouží k určitému reagování na danou situaci. Jedná se o osoby, které mají zvýšenou míru impulzivity a menší toleranci, frustraci a jsou více odolnější vůči bolesti. Je to podmíněno geneticky, ale také mohou vzniknout během těhotenství v prenatálním a perinatálním období. Dalším biologickým vlivem je porucha nebo poškození nervové centrální soustavy, zde dochází k poruchám chování a emocí. Jedná se o minimální mozkovou dysfunkci, hyperkinetické poruchy (syndrom hyperaktivity). Tito jedinci jsou více ovlivnitelní, protože si v některých případech neuvědomují, co je správné, nebo špatné. Můžeme sem také zařadit tělesnou konstituci jedince, vliv pohlaví, změna hormonálního systému, aktuální zdravotní stav, vlastní chování jedince, jestli je schopen dodržovat pravidla, či nikoliv (Fischer, 2014, s. 31 - 34).

3. 2. Psychické faktory

Tento faktor je podmíněn biologickým, jelikož zde dochází k projevům vrozených vlastností osobnosti, jako je například temperament. Ten se projevuje různými druhy chováním na danou situaci. Větší sklon k poruchám chování mají lidé s cholerickým jednáním. Jsou více podráždění, vzrušiví, často jsou u nich projevy hněvu, agrese, mají problém se ovládat a jednají impulzivně a bez rozmyšlení. Ale také sem můžeme zařadit

jedince s flegmatickým chováním. Tito jedinci jsou opakem choleriků. Záleží na sebedůvěře, sebekontrolě, sebehodnocení a na dalších psychických procesech, či stavů, které ovlivňují jejich chování, cítění, jednání a záleží jakým směrem bude vývoj směřován. Ještě sem řadíme poruchy osobnosti, které můžeme rozdělit na:

paranoidní porucha – jedná se o nedůvěřivého jedince, který je převážně samotářský, nemá rád změny, je náladový, hádavý,

schizoidní porucha – má svůj svět, k ostatním se chová odměřeně až lhostejně, jedinec bývá uzavřený, nevyhledává společnost,

schizotypální porucha – má problémy vyjádřit svoje emoce, zajímá se o ezoteriku, mystično, nevyhledává společnost,

emočně nestabilní porucha (impulzivní typ) – jedinec nemá ustálené pocity, dochází často ke změnám nálad, je nepředvídatelný,

emočně nestabilní porucha (hraniční typ) – má podobné vlastnosti jako impulzivní typ, ale na rozdíl od něho má destruktivní sklony (sebepoškozování, sebevraždy, výhrůžky),

narcistická porucha – jedinec se snaží být ve všem dokonalý, má snížené sebevědomí, vždy se snaží být ve středu dění,

histrionská porucha – jedinec na sebe často upozorňuje teatrálním chováním, jedná se o velice aktivního člověka, který se také nechá lehce ovlivnit,

disociální(antisociální) porucha – jedince nerespektuje nastavené normy společnosti, jedná násilnický, agresivně, vůči ostatním je lhostejný, necitlivý, nebo naopak ze začátku působí mile, šarmantně.

vyhýbavá (anxiózní) porucha – jedinec trpí pocitem úzkosti, neustále si dělá starosti, špatně něco odmítá, ale společnosti se nebrání,

anankastická (obsedantně-kompulzivní) porucha – jedinec špatně nese změny, je velice opatrný, má stále pochybnosti, některé věci několikrát kontroluje, je nadměru pečlivý,

závislá porucha osobnosti – jedinec má problém působit samostatně, je méně odolný vůči vnějším vlivům, upřednostňuje ostatní víc než sebe, potřebuje cítit pocit bezpečí a být s někým,

pasivně agresivní porucha – jedinec na své okolí působí častým hněvem, sebestředností, je nedůvěřivý vůči svému okolí (NZIP).

3. 3. Sociální faktor

Ani biologická, psychická stránka tolik neovlivní jedince jako sociální vliv. Už od narození má na dítě největší vliv rodina, která utváří jeho osobnost. Bohužel špatný vliv rodiny na jedince vede k nežádoucím projevům v jeho chování. I když rodina působí na dítě pozitivně a snaží se ho vést správným směrem, tak se může stát, že na jedince začne působit další sociální faktor sociální skupina, která ho může začít negativně ovlivňovat. V dnešní době se setkáme s řadou sociálních faktorů, jako média, sociální sítě, moderní technologie, které mohou působit na jedince a na něm samotném záleží do jaké míry se nechá ovlivnit a jakým směrem se vydá (Fischer, 2014, s. 37 - 42).

Rodina

Jedná se o první sociální skupinu, ve které se dítě ocitá. Měla by mu poskytovat pocit bezpečí, zázemí, jistoty, a hlavně utvářet podmínky pro správný vývoj. V rodině se jedinec učí komunikaci, získává zkušenosti, vědomosti, které mu pomáhají v jeho seberealizaci. V některých rodinách dochází k tomu, že má na dítě špatný vliv, a to vede k rozvoji různých psychosociálních problémům, které vedou ke vzniku rizikového chování (Rozsypalova, 2003, s. 147).

Typy rodin

Funkční rodina – jedinec je vedený správným směrem a nedochází k narušení psychosociální stránky.

Problémová rodina – v této rodině není ohrožen zdravý vývoj jedince, dochází zde k menším problémům týkajícím se ekonomické, bytové stránky, s menší pomocí je rodina situaci vyřešit, řadíme sem rozvod rodičů, nemoc v rodině.

Dysfunkční rodina – v této rodině už začíná být ohrožen vývoj dítěte, rodiče nejsou schopni zajistit dítěti základní potřeby, řadíme sem rodiče, kteří užívají návykové látky, mají malé, nebo žádné finanční příjmy, jsou méně zodpovědní a potřebují pomoc sociálních institucí.

Afunkční rodina – tato rodina úplně selhala ve výchově dítěte, které je velice ohroženo a nemůže být nadále v rodině a je odebráno a svěřeno do péče jiné osoby (Rozsypalová, 2003, s. 148 - 149).

Poruchy rodičovské role

Rodiče se o své dítě nemohou starat – přírodní katastrofy, války, chudoba, nemoci, úmrtí, rodič má o dítě zájem a nebyl by narušen vývoj dítěte.

Rodiče se o své dítě starat neumějí či nedovedou – jedná se o rodiče, kteří mají problém zajistit dítěti přiměřený vývoj a poskytnout jim základní potřeby, patřím sem rodiče nezralí, mají problém se vyrovnat s některými situacemi, špatné vztahy během rozvodů.

Rodiče se o dítě starat nechtějí –v této roli rodič nemá zájem o své dítě, dochází k narušení vývoje dítěte, dochází k zanedbání dítěte, v některých případech dítě opustí, často jsou děti odebrány, nebo sledovány sociálním úřadem.

Rodiče se o dítě starají nadměrně a hyperprotektivně – rodič v této roli je opakem předešlých, zde se více zaměřuje na dítě, věnuje mu větší pozornost, než je zdravé. Dítě se stává nesamostatným a může mít problémy respektovat druhé (Fischer, 2014, s. 156 - 157).

Sociální skupina

V tomto smyslu je chápána skupina jako společnost lidí, kteří mají společné zájmy, názory, cíle.

Malé skupiny – řadíme sem užší část rodiny, zájmové, sportovní kroužky, je zde menší počet členů, kteří se navzájem znají, komunikují spolu.

Velké skupiny – jedná se o větší počet členů ve skupině, kteří se navzájem neznají a každý s každým nekomunikuje, ve skupině mají společný cíl, názor, přesvědčení, organizaci, strukturu, vedoucího skupiny, společný znak, řadíme sem pacienty v nemocnici, zaměstnance firem, studenti, politická strana, národ.

Formální skupiny – člen má v dané skupině určité místo, své povinnosti, odpovědnost, řadíme sem školy, nemocnice, obecní úřady a další instituce.

Neformální skupiny – vyznačuje se menším počtem členů, kteří se navzájem znají.

Vliv skupiny

Příznivý – skupina ovlivňuje pozitivním směrem jedince, vede ho k osvojování nových dovedností, vědomostí, učí se mezi sebou komunikovat, vycházet spolu. Ve skupině existují určitá pravidla, která musí jedinec dodržovat

Nepříznivý – jedná se o skupiny, které jsou vedeny k nedodržování společenských norem, existuje jen jeden názor a jiný se neuznává. Jedinec přijme názor skupiny, i když s tím

nesouhlasí, protože chce do skupiny patřit i na úkor ztráty vlastního názoru. Skupina často ničí, poškozují cizí majetek, chová se agresivně (Rozsypalová, 2003, s. 139 – 147).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. ZJIŠŤOVÁNÍ CHARAKTERU DĚTSKÝCH PROJEVŮ RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ U ŽÁKŮ 1. STUPNĚ ZŠ

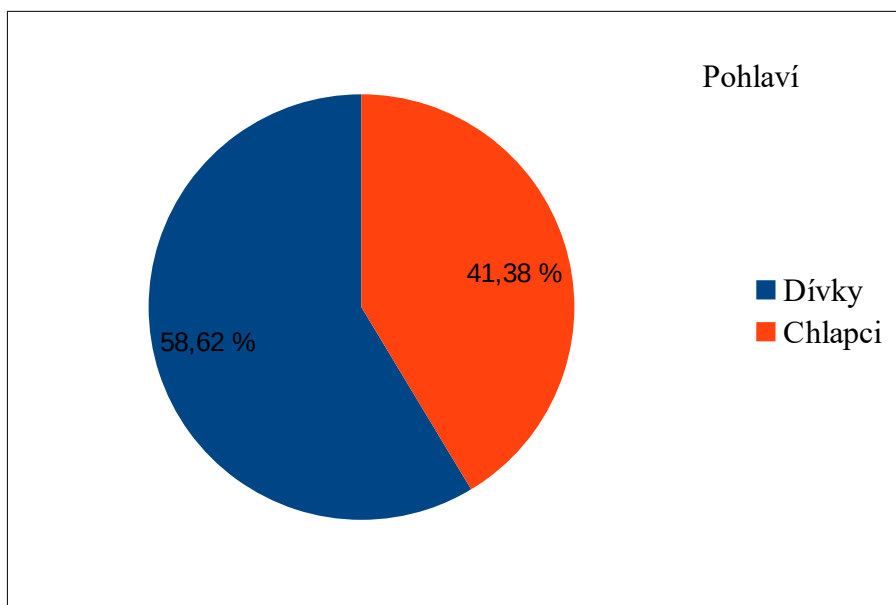
CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kapitola se zaměřuje na vybrané druhy rizikového chování v praxi, které se nejčastěji objevují u žáků, a jaký je rozdíl v rizikovém chování mezi dívkami a chlapci na prvním stupni základní školy. Jak se rizikové chování žáků s věkem vyvíjí. Zaměřila jsem se na návykové látky, známky agrese, šikanu, moderní technologii, nezdravý životní styl, záškoláctví a kriminální projevy. Zjišťuji v jaké míře se dané druhy chování vyskytují u žáků prvního stupně. Zda jsou žáci schopni rozeznat rizikové chování a jestli vědí, že se ho dopouštějí oni sami, nebo někdo v jejich okolí.

POPIS VZORKU RESPONDENTŮ

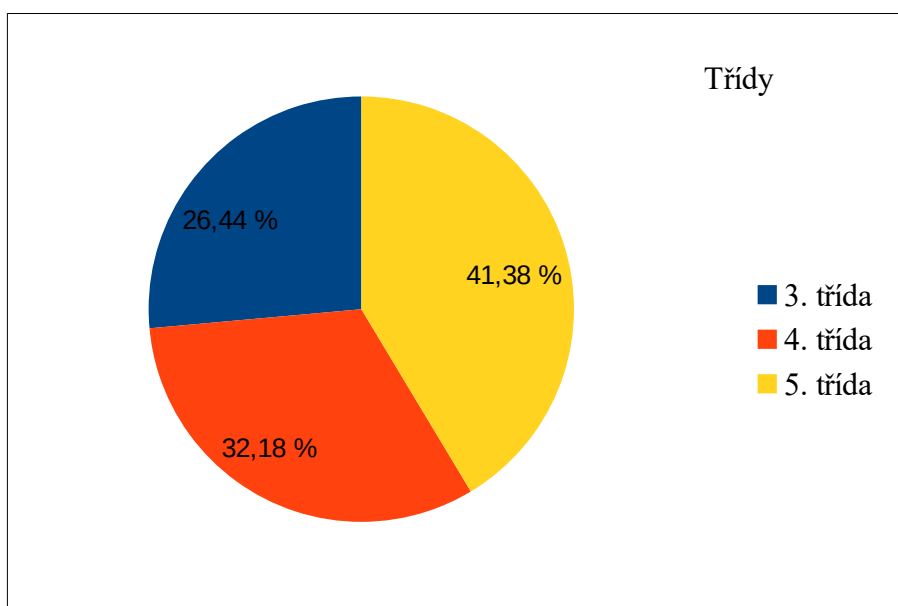
Na otázky v dotazníku odpovědělo celkem 87 žáků základní školy ve věku od 8 do 12 let. Jednalo se o 3., 4. a 5. třídy. Mezi dotázanými bylo více děvčat než chlapců. Více byla zastoupena 5. třída, kde odpovídalo 36 žáků, další byla 4. třída s 28 žáky a poslední 3. třída s 23 žáky.

Graf 1 - Pohlaví

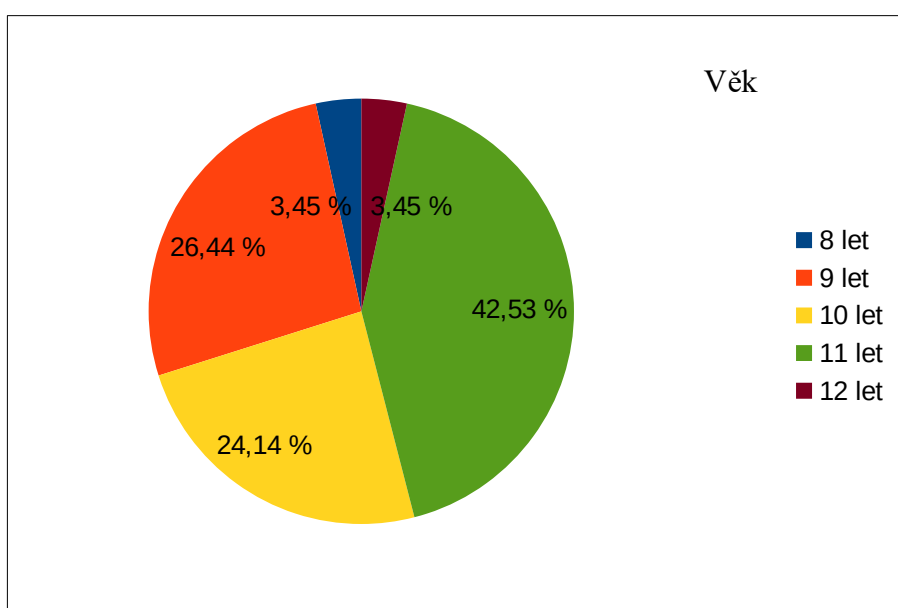
Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Graf 2 - Třídy

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Graf 3 – Věk

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

POPIS POUŽITÝCH METOD

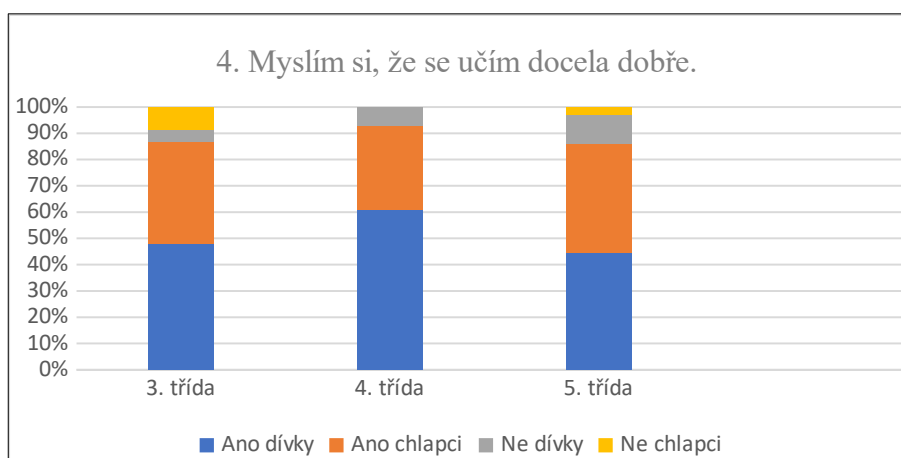
Vybrala jsem si metodu anonymního dotazníku, kdy žáci odpovídají na otázky, které se týkají rizikového chování. Úvodní otázky slouží k obecným informacím a zařazení

do kategorií a následné otázky mají formu uzavřených odpovědí „ANO/NE“ a žáci odpovídají jak vnímají dané chování ve třídě a u sebe samých.

1. otázka – Třída, kterou žák navštěvuje.
2. otázka – Věk žáka.
3. otázka - Jsem chlapec/dívka.
4. otázka – Myslím si, že se učím docela dobře?
5. otázka – Myslíš si, že se tvoji spolužáci někdy chovají agresivně?
6. otázka – Choval jsi se agresivně někdy ty?
7. otázka – Myslíš si, že tvoji spolužáci někoho šikanují nebo šikanovali?
8. otázka – Šikanoval/a jsi někoho někdy ty?
9. otázka – Byl jsi někdy obětí šikany?
10. otázka – Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil cigaretu?
11. otázka – Zkoušel jsi někdy kouřit cigaretu?
12. otázka – Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil marihuanu?
13. otázka – Zkoušel jsi někdy kouřit marihuanu?
14. otázka – Znáš ve třídě někoho, kdo pil alkohol?
15. otázka – Už jsi se někdy napil alkoholu?
16. otázka – Znáš ve třídě někoho, kdo hraje pořád na počítači?
17. otázka – Jsi pořád na počítači?
18. otázka – Myslíš si, že je někdo ve třídě, kdo je pořád na mobilním telefonu?
19. otázka – Trávíš hodně času na mobilním telefonu?
20. otázka – Myslíš si, že spolužáci ve třídě často lžou?
21. otázka – Lžeš často?
22. otázka – Myslíš si, že se tvoji spolužáci stravují zdravě?
23. otázka – Myslíš si, že se stravuješ zdravě?
24. otázka – Už byl někdo ze spolužáků za školou?
25. otázka – Byl jsi někdy za školou?
26. otázka – Rozbil někdo ve třídě něco schválně?
27. otázka – Rozbil jsi někdy něco schválně?
28. otázka – Znáš někoho ve třídě, kdo často krade?
29. otázka – A co ty, kradeš často?

GRAFICKÉ ZOBRAZENÍ VÝSLEDKŮ

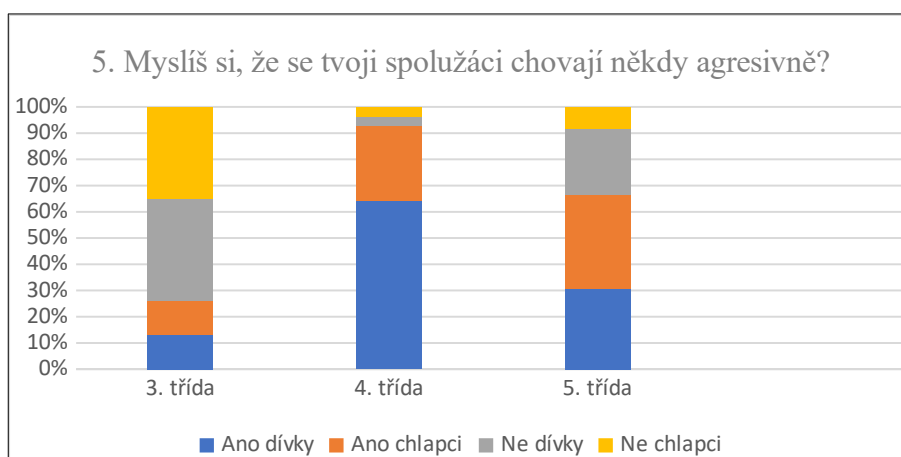
Graf 4 – Myslím si, že se učím docela dobře.

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Většina dotázaných žáků si myslí, že se učí docela dobře. Jen pár se přiznalo k tomu, že má špatný prospěch. Několik žáků však své schopnosti nadcenilo, protože jejich výsledky jsou podprůměrné podle jejich vyučujících. Z grafu vyplývá, že dívky si jsou více vědomy svých nedostatků v učení než chlapci, a proto zvolili odpověď „ne“. Jelikož jsem měla možnost v každé třídě učit, až na pár jedinců, se snažili všichni odpovídat popravdě.

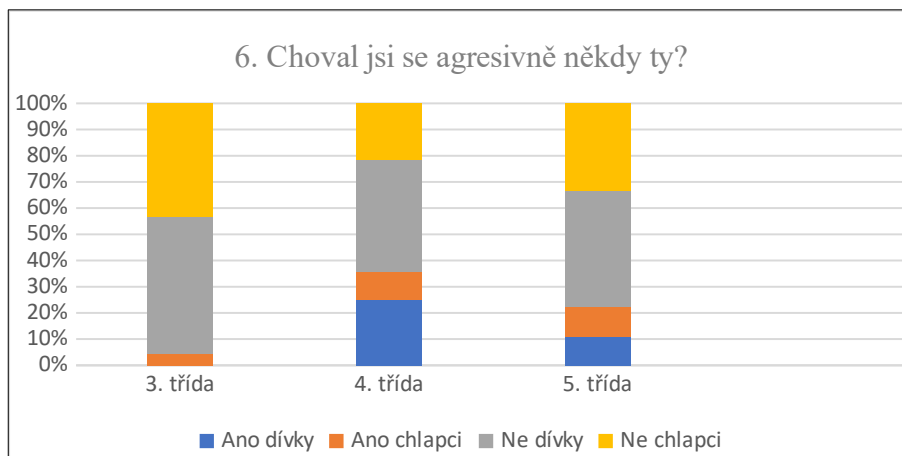
Graf 5 – Myslíš si, že se tvoji spolužáci chovají někdy agresivně?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Touto otázkou jsem se zaměřila na třídní klima, kdy žáci měli zhodnotit chování svých spolužáků. Podle odpovědí, více vnímají agresivnější chování ve třídě vyšší ročníky a především dívky. Chlapci to tak nevnímají, jelikož se z jejich strany jedná o projev soutěživosti mezi sebou. Taktéž podle vyučujících jsou konflikty hlavně mezi chlapci, kteří se navzájem pošťuchují a provokují navzájem.

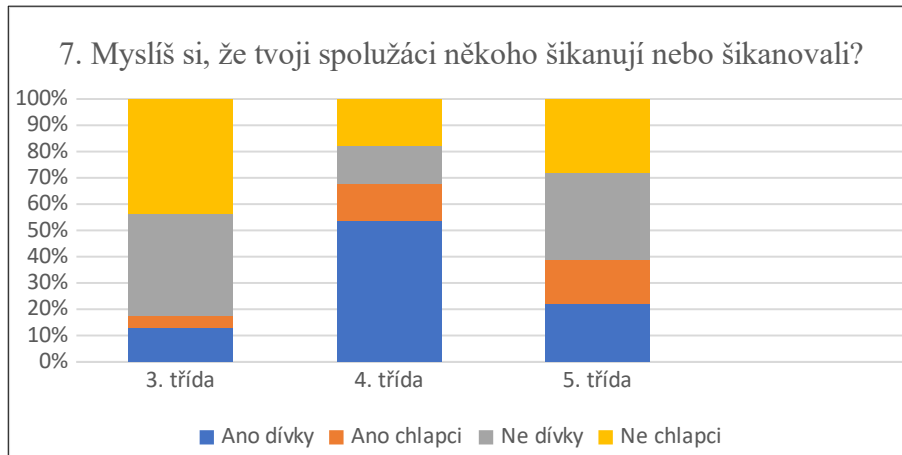
Graf 6 – Choval jsi se agresivně někdy ty?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Podle vyučujících ve třídách stoupá agrese. V předešlé otázce jsem zjišťovala, jak žáci vnímají agresi ve třídě. Dále jsem chtěla zjistit, jestli jsou schopni sami vyjádřit svoje chování. Z grafu plyne, že většina není agresivní a když ano, tak jsou více dívky než chlapci. Když výsledek porovnáme s předešlou otázkou, tak vidíme, že se dívky přiznají k agresivitě a zároveň vnímají více agrese ve třídě od svých spolužáků.

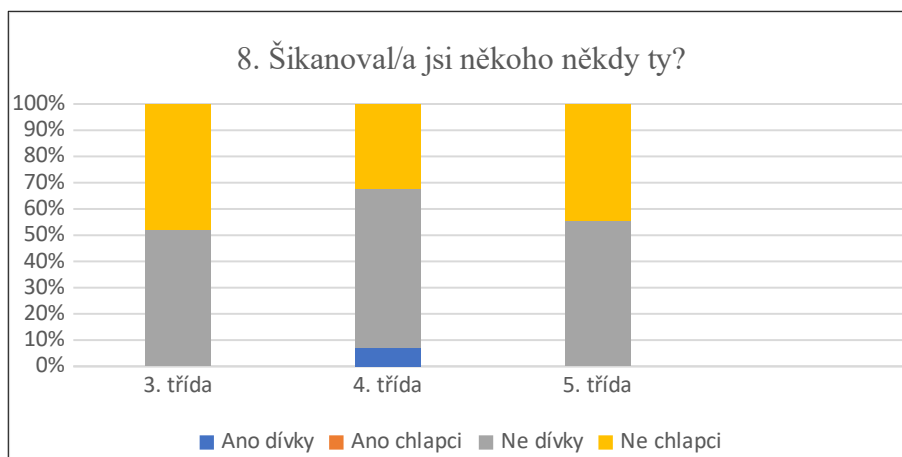
Graf 7 – Myslíš si, že tvoji spolužáci někoho šikanují nebo šikanovali?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Podle odpovědí žáků, lze vidět, že se šikana objevila v každé třídě. Nejvíce se vyskytla ve čtvrté třídě. A opět více šikany vnímají děvčata než chlapci. Čtvrtá třída se skládá s více dětí, které mají špatné sociální zázemí a díky tomu pravděpodobně více šikanují ostatní. Nebo je také možné, že naopak ti s lepším zázemím se posmívají, a i šikanují ty sociálně slabší. Oproti tomu ve třetí jsou si sociálně více rovni, a tak nemají potřebu, ostatním jakkoliv ubližovat.

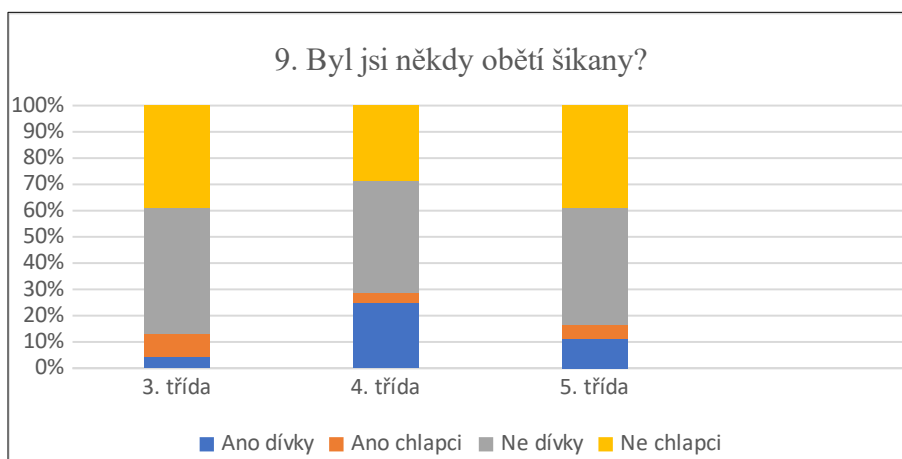
Graf 8 – Šikanoval/a jsi někoho někdy ty?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

V grafu lze vyčíst, že se k šikaně osobně skoro nikdo nepřiznal. V předchozím grafu plno dětí přiznalo, že šikana ve třídě probíhá, ale kromě pár dívek ve čtvrté třídě všichni odpověděli že ne. Buď si to tedy samotní agresori neuvědomují, nebo se možná báli, že by díky odpovědi, mohla následovat konzultace s učitelem. Pouze tedy ve čtvrté třídě, kde je šikana nejčastější, došlo u dívek k uvědomění, že někomu ublížily.

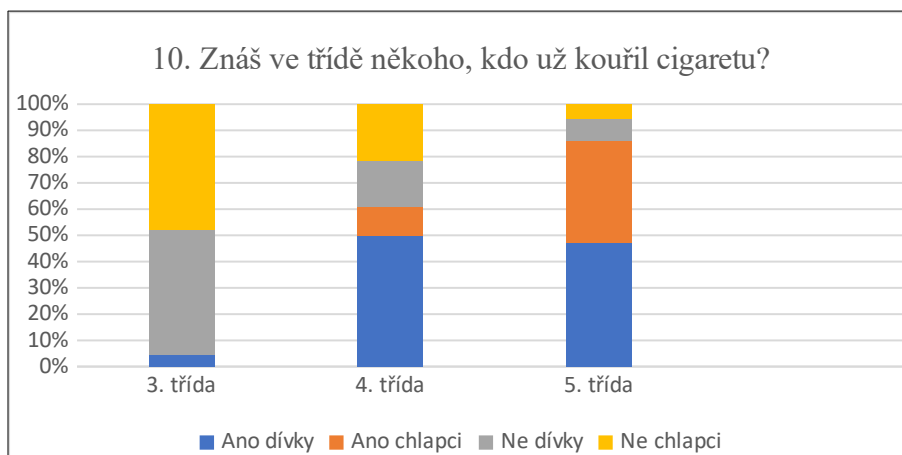
Graf 9 – Byl jsi někdy obětí šikany?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Z grafu jde vidět, že se někteří žáci stali obětí šikany. Nejčastěji se šikanou setkávají dívky. Mezi dívkami je agrese silnější než mezi chlapci.

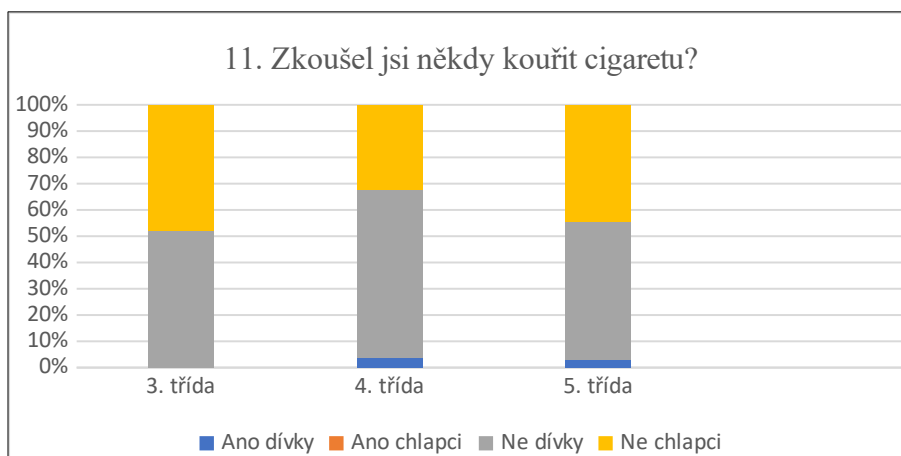
Graf 10 – Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil cigaretu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Dnešní žáci mají větší možnost dostat se k cigaretám. Jak od rodičů, kteří sami kouří nebo od starších kamarádů. Také platí, že čím vyšší ročník, tím více se vyskytují případy kouření cigaret. Jedinci se tak snaží zapadnout mezi starší a více se k cigaretám dostanou právě dívky, které mají potřebu se sblížovat se staršími chlapci a tím pádem i přiznaly, že znají někoho ve třídě, kdo kouřil.

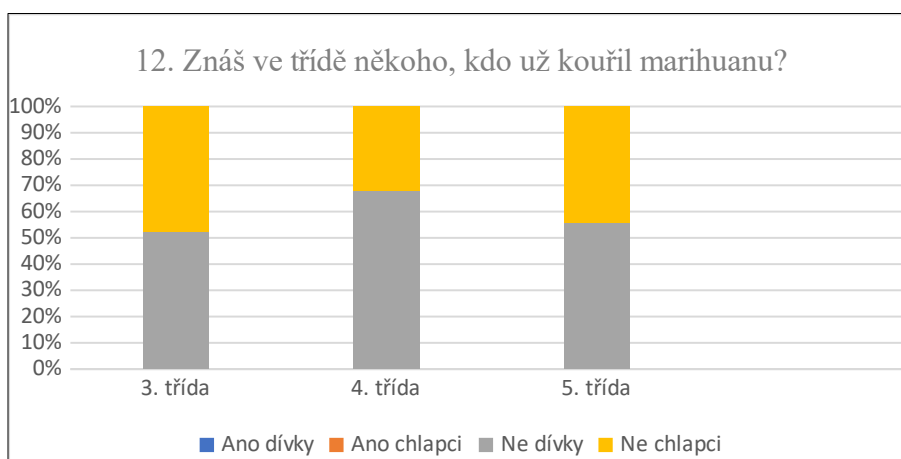
Graf 11 – Zkoušel jsi někdy kouřit cigaretu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Opět oproti předchozímu grafu, zde neodpovídají data. K tomu, že již někdy zkusili cigaretu, se přiznaly pouze dvě dívky. Jedna ze čtvrté a jedna z páté třídy. Zase lze předpokládat, že měli žáci obavy ohledně následné konzultace. Lze ale říci, že stále platí větší pravděpodobnost kontaktu s cigaretami úměrně s vyšším ročníkem.

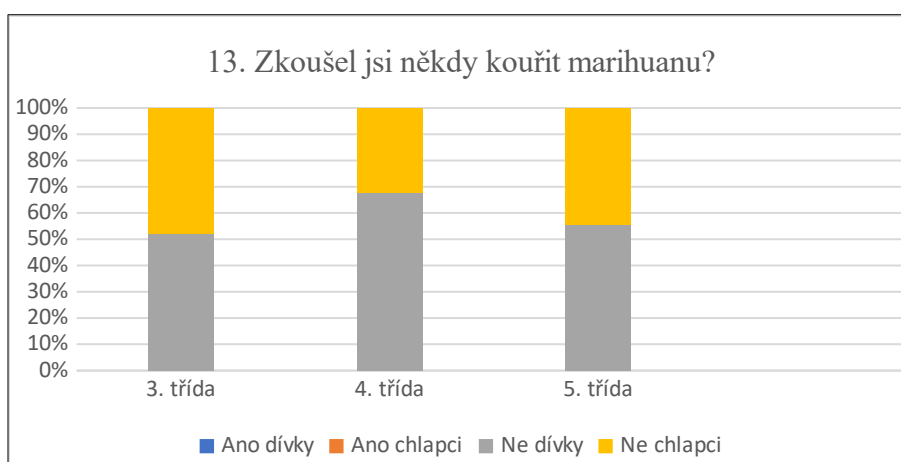
Graf 12 – Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil marihuanu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

U této otázky jsem ráda, že se s tím žáci ještě nesetkali. Může to značit, že v jejich okolí není ani možné se k marihuaně dostat. Tím pádem to děti ani nenapadá shánět, natož zkoušet.

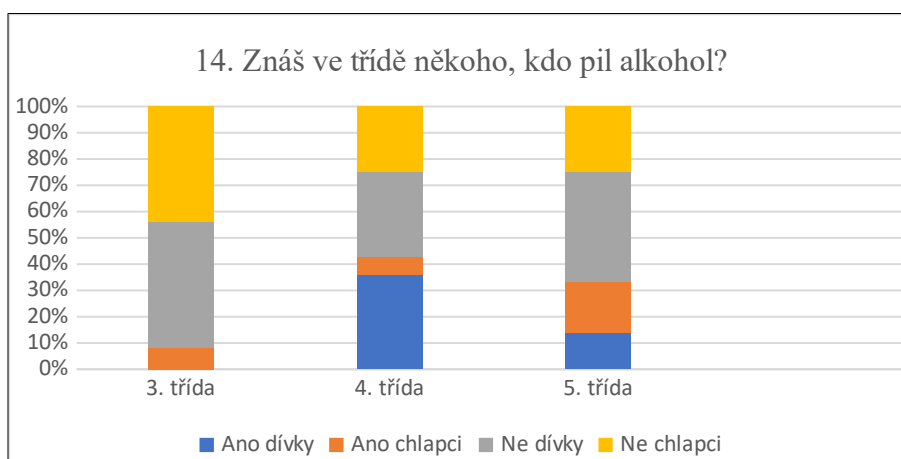
Graf 13. Zkoušel jsi někdy kouřit marihuanu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

U této otázky všichni odpověděli, že ještě nikdy nekouřily marihuanu. Dokonce jsem se během vyplňování dotazníků setkala s tím, že některé děti neznaly marihuanu.

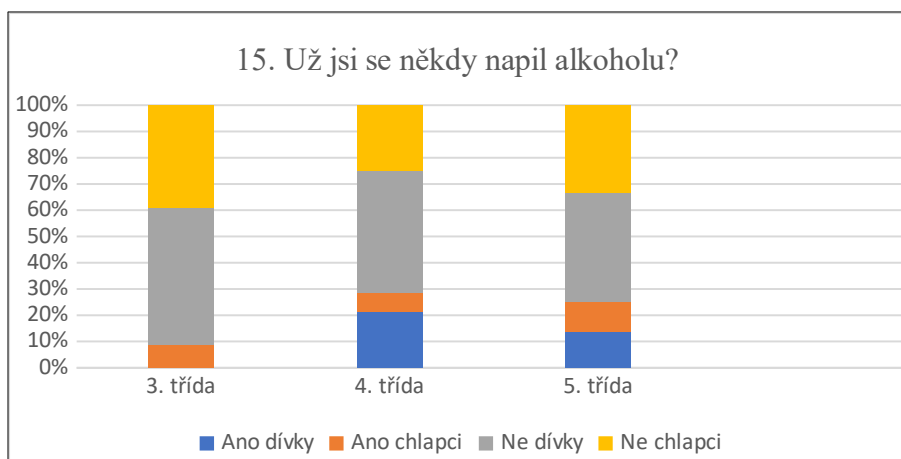
Graf 14 – Znáš ve třídě někoho, kdo pil alkohol?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Opět jde z grafu vidět, že čím jsou děti strašit, tak u nich už někdo zkusil pít alkohol. Nejčastějším alkoholem je pivo, které dají dětem někdy i sami rodiče ochutnat, jak se mi přiznali někteří žáci. Dalším druhem je víno, ovocné pivo.

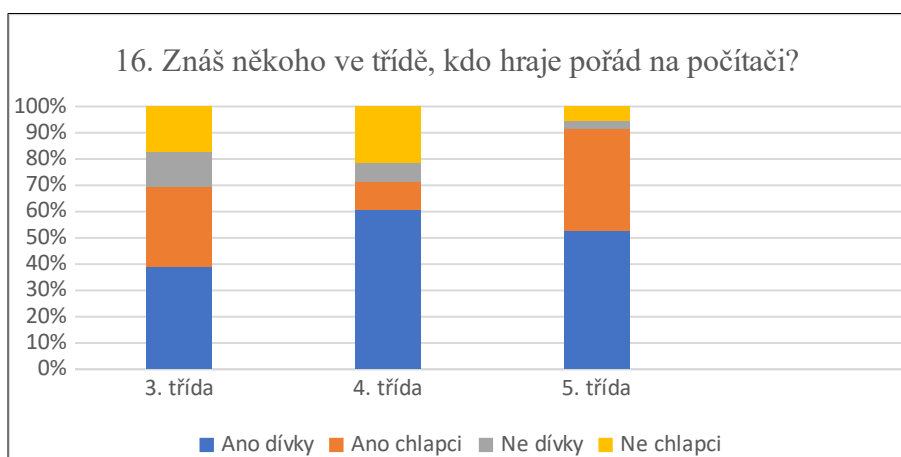
Graf 15 – Už jsi se někdy napil alkoholu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Výsledky v grafu jsou podobné grafu předešlé otázky. Někteří žáci už měli zkušenost s pitím alkoholů.

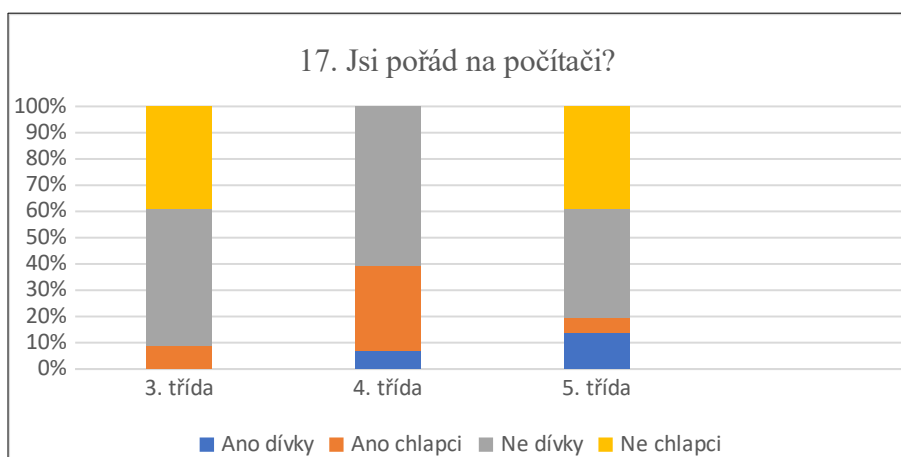
Graf 16 – Znáš někoho ve třídě, kdo hraje pořád na počítači?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Dnešní generace dětí má větší možnost pořídit si počítač, než tomu bylo dříve. Technologie jde kupředu a vyrábí se více technických přístrojů. Z grafu vidíme, že v každé třídě jsou žáci, kteří tráví poměrně dost často na počítači, především hraní her. Nejvíce odpovědí „ano“ dala děvčata.

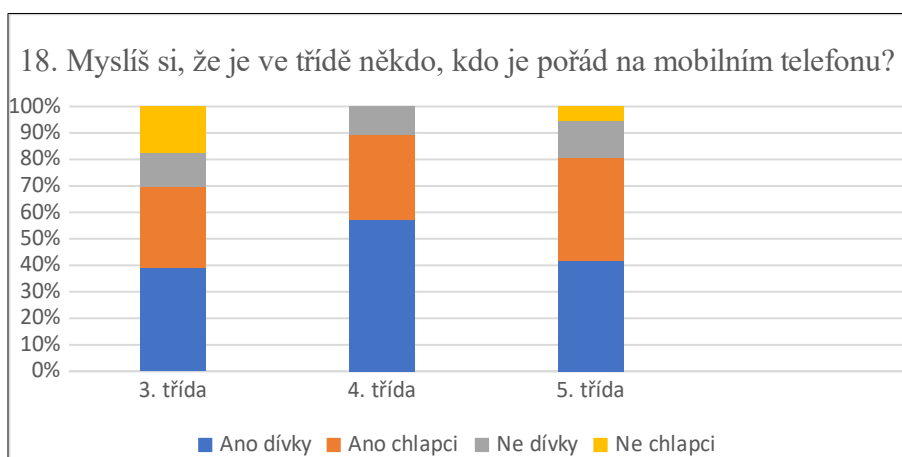
Graf 17 – Jsi pořád na počítači?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Otázka navazuje na předešlou otázku, ale zde se zaměřujeme na samotné přiznání žáka. Lze vyčíst, že chlapci tráví více času na počítači než děvčata.

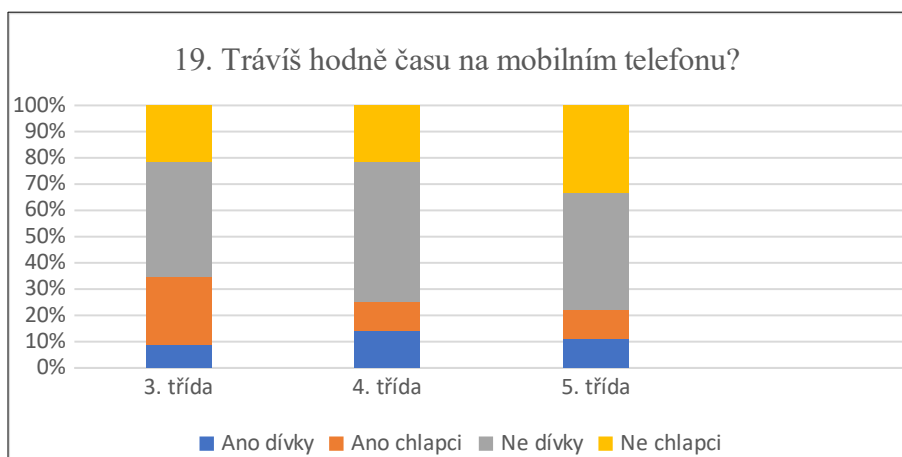
Graf 18 – Myslíš si, že je ve třídě někdo, kdo je pořád na mobilním telefonu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Další otázka týkající se technologie. Zase zkoumám, jaký vliv má na žáky. Opět zjišťuji celkové vnímání žáků ve třídě. Podle odpovědí vidíme, že děvčata odpověděla častěji „ano“, jako v předešlé otázce.

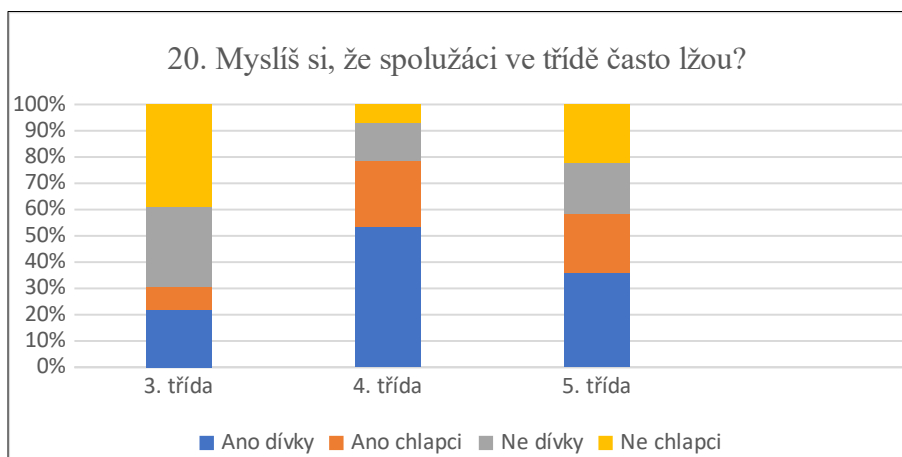
Graf 19 – Trávíš hodně času na mobilním telefonu?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Zde jsou výsledky podobné, kdy děvčata a chlapci tráví podobný čas na mobilu.

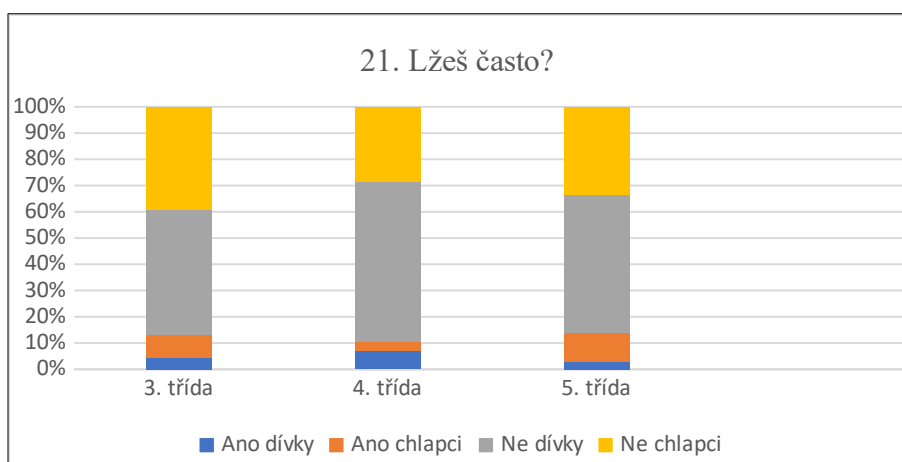
Graf 20 – Myslíš si, že spolužáci ve třídě často lžou?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Opět z grafu plyne, že děvčata více odpovídají kladněji než chlapci. A vnímají, že spolužáci často lžou.

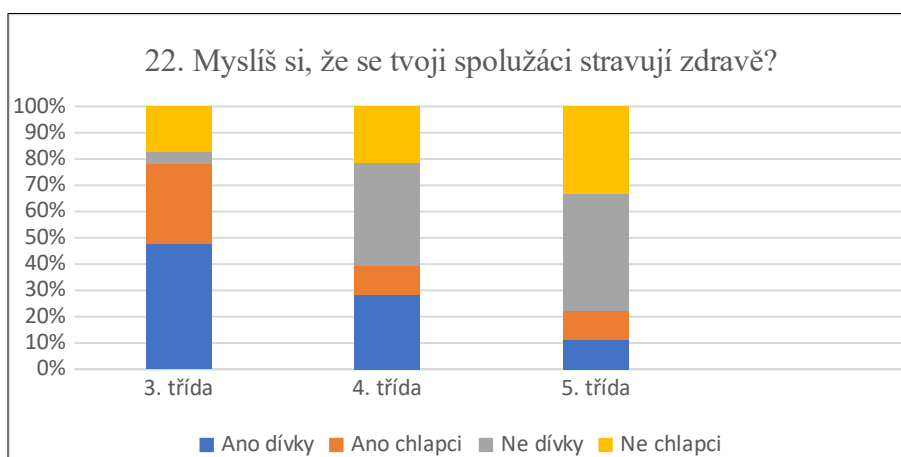
Graf 21 – Lžeš často?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Oproti předešlé otázce, se odpovědi více přiklání k „ne“. Jen někteří žáci se přiznali, že často lžou.

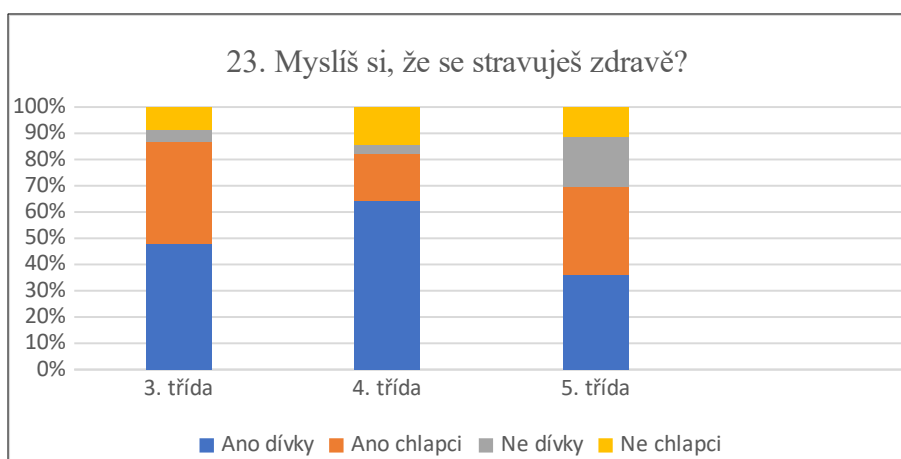
Graf 22 – Myslíš si, že se tvoji spolužáci stravují zdravě?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Z grafu lze vidět, že čím jsou děti starší, tím jsou jejich stravovací návyky méně zdravé. Je to způsobeno množstvím obchodu s rychlým občerstvením, větším výběrem nezdravých potravin v obchodech. Také záleží na stravovacích návycích v rodině.

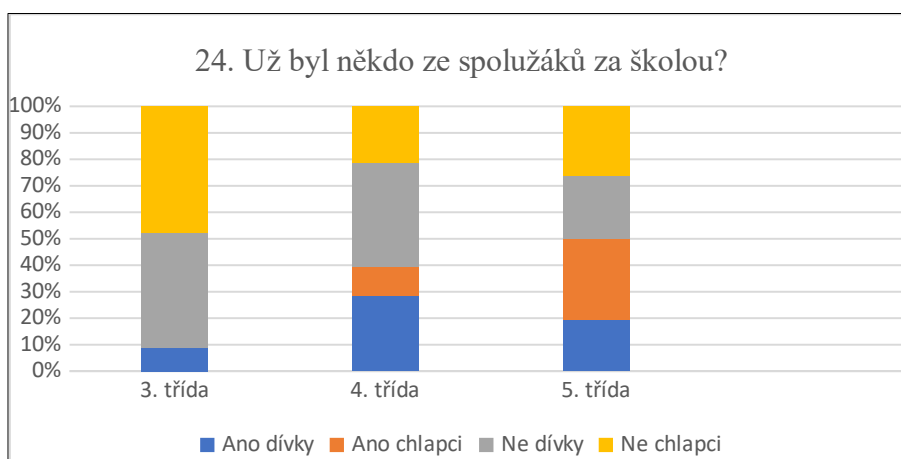
Graf 23 – Myslíš si, že se stravuješ zdravě?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Když měli odpovídat žáci, sami za sebe, tak oproti předešlé otázce si více myslí, že se stravují zdravě.

Graf 24 – Už byl někdo ze spolužáků za školou?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

U této otázky plyne, že opět čím jsou děti straší, tak zkoušejí porušovat pravidla.

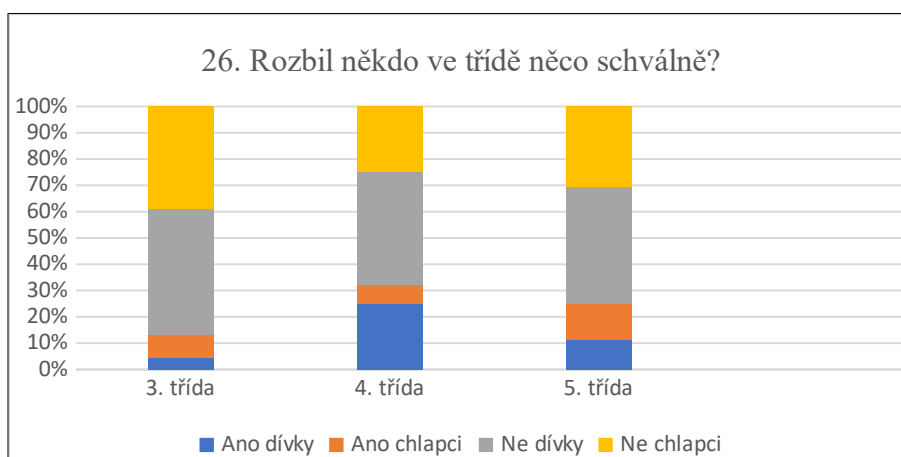
Graf 25 – Byl jsi někdy za školou?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Když otázku srovnám s předešlou, kde měli žáci hodnotit třídu, a zde sami sebe, tak vidíme, že se v 5. třídě nikdo nepřiznal k záškoláctví oproti mínění většiny. Ve 4. třídě se někteří žáci sami přiznali. S vyprávění se jedná o žáky, kteří měli problém se šikanou od svých spolužáků, někteří se báli chodit kvůli špatným známám do školy a jiní zase kvůli sociálním podmínkám v rodinně, kdy je sami rodiče neposílali do školy.

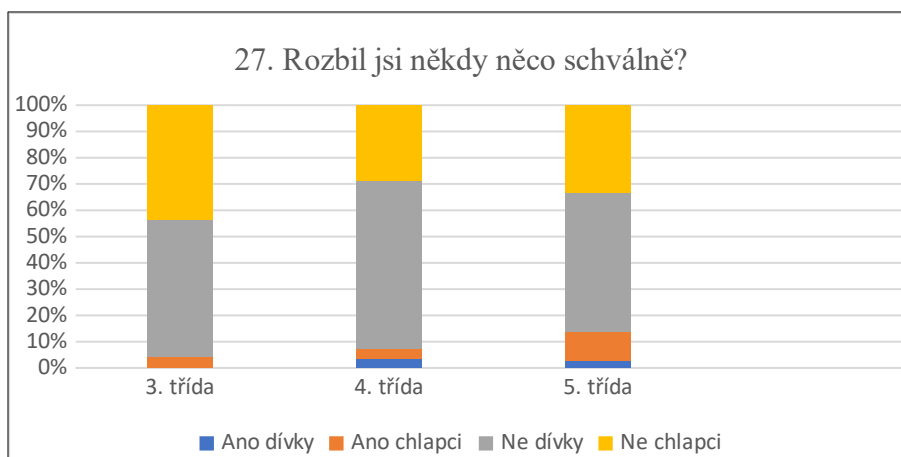
Graf 26 – Rozbil někdo ve třídě něco schválně?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Podle odpovědí se stalo, že se někdo dopustil ničení cizích věcí. Jak opět vidíme, čím jsou děti starší, tak se dopouští vandalismu, ale jedná se jen o výklad tohoto grafu. Jinak se setkáváme i s mladšími dětmi, které jsou schopné ničit cizí majetek.

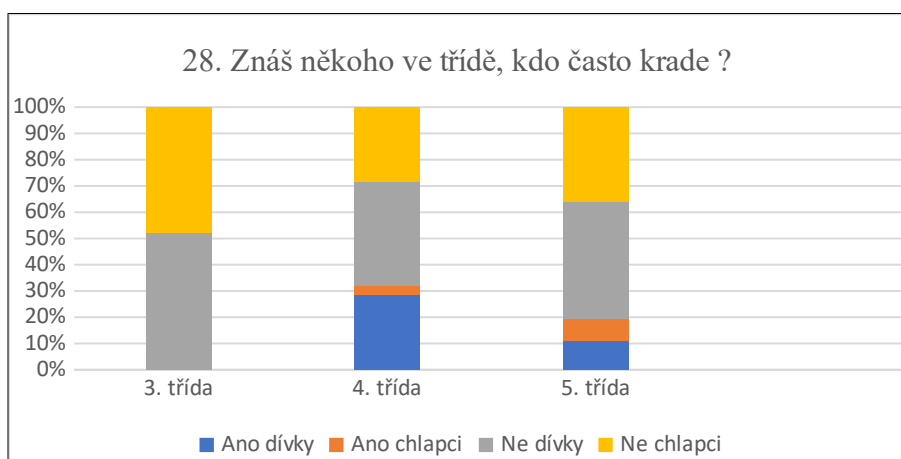
Graf 27 – Rozbil jsi někdy něco schválně?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Jak vidíme z grafu, tak někteří žáci přiznali, že někdy zničili cizí majetek, ale ve srovnání s předešlou otázkou, jsou odpovědi nepřesné. Opět došlo k tomu, že se někteří žáci nepřiznali. Buď se báli nebo si neuvědomují svoje chování.

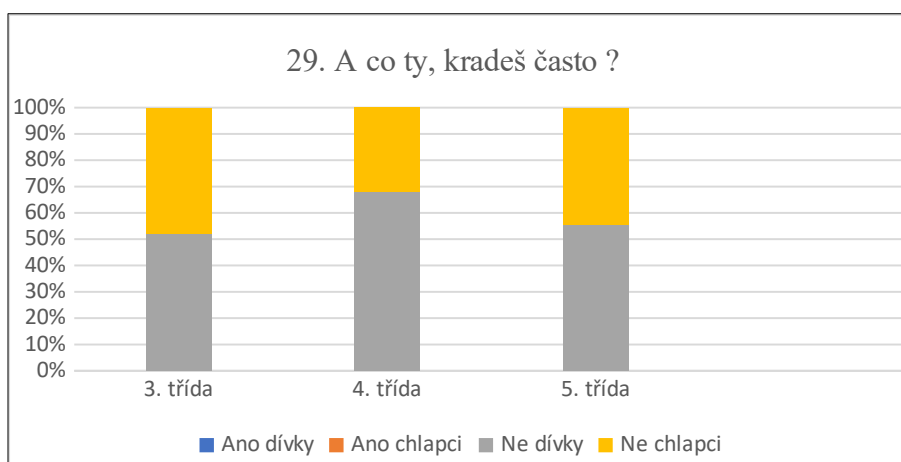
Graf 28 – Znáš někoho ve třídě, kdo často krade?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

Jak si můžeme všimnout, tak ve 3. třídě se žáci nesetkali s nikým, kdo krade věci, zase ve 4. a 5. ročníky jsou už zkušenosti s krádeží.

Graf 29 – A co ty, kradeš často?

Zdroj: vlastní zpracování na základě vyplněného dotazníku (2019)

U této otázky se nikdo nepřiznal ke krádeži a když srovnáme s předešlou otázkou, tak opět se mohli někteří žáci obávat prozrazení nebo si zase neuvědomují svoje jednání.

SOUHRN VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ

Z vyplněných dotazníků od žáků prvního stupně základní školy a následně vytvořených grafů můžeme vidět, že nejčastějším rizikovým chováním je hraní na počítači a mobilním telefonu. Více chlapců se přiznalo, že hraje častěji na počítači, ale na mobilním telefonu naopak tráví více času děvčata. Chlapci hrají především počítačové hry, které na mobilním telefonu nelze. Děvčata se rády fotografují a vzniklé fotografie následně zveřejňují na svých sociálních sítích, nebo si posílají zprávy mezi sebou. Jsou více aktivní než chlapci. Jedná se o novodobé rizikové chování z příchodem technologií. Zde dochází ke vzniku nového druhu rizikového chování, který probíhá ve virtuálním světě, jedná se o kyberšikanu. Je to pokračování šikany ve větším provedení. Co se týče šikany, kyberšikany, tak někteří žáci byli obětí šikany, nejčastěji dívky ve 4. ročníku. Nejvíce si dívky myslí, že ve třídě probíhala šikana. Jen jedna dívka se přiznala, že byla agresorem a vedla šikanu. Se šikanou souvisí také agresivita jedince. Na prvním stupni se objevuje zatím v rozumné míře a více dívek vnímá, že jsou spolužáci agresivnější, ale ve 4. třídě jsou více agresivnější dívky než chlapci. Na otázku zda se žák učí dobře, si většina myslí, že se učí dobře. Pár žáků si myslí, že se učí podprůměrně. Další druhy rizikových chování jsou u žáků na prvním stupni zastoupeny rovnoměrně. Někdo už měl zkušenost s alkoholem, cigaretou, ale nikdo se neseťkal s marihuanou. Najdou se jedinci, kteří lžou, kradou, ničí cizí majetek vědomě. Ohledně stravování si žáci myslí, že jedí zdravě, a občas si dají něco nezdravého. V každém ročníku na prvním stupni bychom mohli najít známku rizikového chování, ale čím jsou žáci starší a dochází k jejich fyziologickému, psychologickému a sociálnímu vývoji, tak také může docházet k většímu výskytu rizikového chování. Nelze také jednoznačně určit, které pohlaví se více dopouští rizikového chování. V některých třídách jsou to děvčata a v jiných zase chlapci. Dalším faktorem je kolektiv ve třídě. Jací jedinci se zde vyskytují a jak jejich chování ovlivňuje klima třídy.

ZÁVĚR

Toto téma jsem si zvolila, protože jsem se během své praxe setkávala a setkávám s pedagogy, kteří si často stěžují na nevhodné chování žáků ve třídě. Někteří hned zařadí jedince do skupiny problémových a už nepátrají po příčinách jeho chování. S žákem se už bohužel táhne označení problémový a sám už nemá ani snahu dokazovat pravý opak, když mu nikdo nevěří. Tento stav vede k tomu, že se žák opravdu začne chovat problémově nebo se naopak stáhne do sebe a dojde ke snížení jeho sebedůvěry v sebe sám. Samozřejmě pedagog nemůže řešit všechny problémy žáků, ale měl by aspoň včas podchytit ty, které by mohly ohrozit správný vývoj dítěte.

První kapitola je zaměřena na sociálně psychologickou charakteristiku mladšího školního věku. V tomto věku dochází u dítěte k velkým změnám po psychické a biologické stránce. Při špatném vlivu dojde k ohrožení jeho vývoje. Řadíme sem fyzický vývoj, kdy dochází ke změně tělesné konstituce. Mění se i kognitivní vývoj jedince, při kterém dozrávají a vyvíjejí se poznávací procesy, stavy prostřednictvím nových zkušeností, dovedností, vědomostí. Posledním důležitým vývojem je emocionální a sociální stránka. U dítěte dochází k postupnému ustálení emocí, které už je schopen ovládat. Mělo by se dbát na to, aby dítě mělo správný emoční vývoj, jinak hrozí, že se některé druhy emocí potlačí a jiné zdůrazní a může vzniknout nestabilní emoční porucha u jedince. Tento jedince je nevyzpytatelný, nepředvídatelný, často se mění jeho emoce. Co se týče sociálního vývoje, tak ten je důležitý pro jeho správný vývoj. Prvotní kontakt už probíhá v rodině, následně skupiny jedinců (vrstevníci, spolužáci, kamarádi, sousedé).

V druhé kapitole se věnuji jednotlivým druhům rizikového chování, která se mohou vyskytovat u dětí na 1. stupni základní školy. Mezi nejčastější řadíme agresivitu a agresi, šikanu, kyberšikanu, záškoláctví, kriminalitu, poruchy příjmu potravy, zdravý životní styl a různé závislosti, které ohrožují správný vývoj jedince.

Ve třetí kapitole jsem zjišťovala už jednotlivé příčiny, které vedou ke vzniku daného chování u jedince. Na jeho vývoji se podílí řada faktorů, které můžeme rozdělit do tří skupin. Jak už bylo zmíněno v první kapitole, tak největší vliv na jeho vývoj má sociální faktor. Jedince nejvíce ovlivňuje rodina a výchova, která v ní probíhá. Pro dítě je nejlepší možnost žít ve funkční rodině, kde není ohrožen vývoj jedince. Bohužel se setkáváme s rodinami, kde je vývoj dítěte ohrožen a musí zasáhnout správní úřady, jedná se o

disfunkční a afunkční rodinu. I když dítě vyrůstá ve fungující rodině, tak můžeme dojít i ke vzniku rizikového chování, a to prostřednictvím vlivu skupiny, která na jedince může působit pozitivně a pomáhat ve správném vývoji, nebo naopak skupina, která ohrožuje jedince v jeho vývoji. Dalším faktorem, který ovlivňuje vývoj jedince je biologická stránka, především dědičnost, poruchy centrální nervové soustavy, které mohou vzniknout v průběhu těhotenství, během nemoci, či úrazu. Poslední faktor je psychika jedince, která ovlivňuje psychické procesy a stavy jedince.

Předešlé kapitoly byly vedeny teoretickým směrem, v poslední kapitole se zaměřuji na rizikové chování v praxi prostřednictvím anonymního dotazníku. Ten jsem položila žákům 3. ročníku, 4. ročníku a 5. ročníku. Nejdříve jsme si s žáky společně vysvětlili, co je rizikové chování a následně mi odpovídali na otázky v dotazníku, kterým jsem zjišťovala, jaké chování se vyskytuje ve třídě a jaké u jedince samotného. Po přečtení a vyhodnocení dotazníku jsem zjistila, že se některé druhy chování vyskytují ve třídě, ale neohrožují třídu, jsou v rámci normy. To se týče i chování u žáků samotných, také zde nejsou velké rozdíly. Na jedince nepůsobí faktory odděleně a prolínají se a jsou ve vzájemné interakci. Nemůžeme jednoznačně určit jen jeden faktor. A v neposlední řadě především záleží na jedinci do jaké míry se nechá ovlivnit, včasné pomoci, a jakým směrem se vydá.

POUŽITÉ ZDROJE

LITERATURA

- 1 ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. Rádci pro rodiče a vychovatele. 187 s. ISBN 80-7367-055-0.
- 2 BOUŘA, Václav. Vybrané kapitoly z kriminologie. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. 108 s. ISBN 80-7042-259-9.
- 3 ČAPEK, Robert, Sylvie NAVAROVÁ a Zdenka ŽENATOVÁ. Žák v krizové situaci. Praha: Raabe, 2017. Dobrá škola. 141 s. ISBN 978-80-7496-294-3.
- 4 ČERMÁK, Ivo. Lidská agrese a její souvislosti. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. ISBN 80-902614-1-8.
- 5 FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- 6 HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2009. 978-80-7367-569-1
- 7 HOLEČEK, Václav. Agresivita a šikana mezi dětmi. Plzeň: Pedagogické centrum, 1997. ISBN 80-7020-004-9.
- 8 KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe (Portál). 151 s. ISBN 80-7178-945-3.
- 9 LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- 10 MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.
- 11 MLČÁK, Zdeněk. Psychologie zdraví a nemoci. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-035-1.
- 12 NAKONEČNÝ, Milan. Základy psychologie. Praha: Academia, 1998. 590 s. ISBN 80-200-0689-3.

- 13 NEŠPOR, Karel. Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. 255 s. ISBN 978-80-262-1357-4.
- 14 ROZSYPALOVÁ, Marie, Alena MELLANOVÁ a Věra ČECHOVÁ. Psychologie a pedagogika I: pro střední zdravotnické školy. Praha: Informatorium, 2003. 186 s. ISBN isbn80-7333-014-8.
- 15 ŘÍČAN, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- 16 ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. Dětská klinická psychologie. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997. 456 s. ISBN isbn80-7169-512-2.
- 17 SVATOŠ, Roman. Základy kriminologie a prevence kriminality. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009. ISBN 978-80-86708-81-2.
- 18 TITMANOVÁ, Michaela. Prevence rizikového chování: praktická příručka pro práci se třídou. Praha: Univerzita Karlova, 2019. 236 s. ISBN 978-80-76-03-034-3.
- 19 THOROVÁ, Kateřina. Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál, 2015. 575 s. ISBN 978-80-262-0714-6.
- 20 VÁGNEROVÁ, Marie. Psychologie problémového dítěte školního věku. V Praze: Karolinum, 2001. s. 167. ISBN 80-7184-488-8.
- 21 VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. s. 305. ISBN 978-80-246-1037-5.
- 22 VÁGNEROVÁ, Marie. Školní poradenská psychologie pro pedagogy. Praha: Karolinum, 2005. s.430. ISBN 80-246-1074-4.
- 23 ZÁŠKODNÁ, Helena. Závislost na drogách. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2004. ISBN 80-7042-689-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- 24 školský zákon, MŠMT ČR. MŠMT ČR [online]. Copyright ©2013 [cit. 27.04.2021]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>.
- 25 Miovský, Michal, a kol. Primární prevence rizikového chování ve školství. [online]. Praha: Sdružení SCAN, 2010. Copyright © [cit. 24.06.2020]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/327/pprchs-high.pdf>

- 26 Poruchy osobnosti: přehled různých typů | NZIP. NZIP – Národní zdravotnický informační portál [online]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/695-poruchy-osobnosti-prehled-ruznych-typu>
- 27 Předškolní věk » Vemeste.cz. Ve Městě - komunální kreaace a rekreace [online]. Dostupné z: <https://www.vemeste.cz/2011/07/predskolni-vek/>
- 28 Základní škola Odry, Pohořská 8, příspěvková organizace - ::. [online]. Dostupné z: https://www.zsodrypohorska.cz/poruchy_chovani.pdf

PŘÍLOHA

Dotazník

1. Třída	_____
2. Věk žáka	_____
3. Jsem chlapec/dívka	dívka/chlapec.
4. Myslím si, že se učím docela dobře?	ANO/NE
5. Myslíš si, že se tvoji spolužáci někdy chovají agresivně?	ANO/NE
6. Choval jsi se agresivně někdy ty?	ANO/NE
7. Myslíš si, že tvoji spolužáci někoho šikanovali nebo šikanovali?	ANO/NE
8. Šikanoval/a jsi někoho někdy ty?	ANO/NE
9. Byl jsi někdy obětí šikany?	ANO/NE
10. Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil cigaretu?	ANO/NE
11. Zkoušel jsi někdy kouřit cigaretu?	ANO/NE
12. Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil marihuanu?	ANO/NE
13. Zkoušel jsi někdy kouřit marihuanu?	ANO/NE
14. Znáš ve třídě někoho, kdo pil alkohol?	ANO/NE
15. Už jsi někdy napil alkoholů?	ANO/NE
16. Znáš ve třídě někoho, kdo hraje pořád na počítači?	ANO/NE
17. Jsi pořád na počítači?	ANO/NE
18. Myslíš si, že je někdo ve třídě, kdo je pořád na mobilním telefonu?	ANO/NE
19. Trávíš hodně času na mobilním telefonu?	ANO/NE
20. Myslíš si, že spolužáci ve třídě často lžou?	ANO/NE
21. Lžeš často?	ANO/NE
22. Myslíš si, že se tvoji spolužáci stravují zdravě?	ANO/NE
23. Myslíš si, že se stravuješ zdravě?	ANO/NE
24. Už byl někdo ze spolužáků za školou?	ANO/NE
25. Byl jsi někdy za školou?	ANO/NE
26. Rozbil někdo ve třídě něco schválně?	ANO/NE
27. Rozbil jsi někdy něco schválně?	ANO/NE
28. Znáš někoho ve třídě, kdo často krade?	ANO/NE
29. A co ty, kradeš často?	ANO/NE

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Pohlaví.....	46
Graf 2 - Třídy.....	47
Graf 3 - Věk.....	47
Graf 4 - Myslím, že se učím docela dobře?.....	49
Graf 5 - Myslíš si, že se tvoji spolužáci někdy chovají agresivně?.....	49
Graf 6 - Choval jsi se agresivně někdy ty?.....	50
Graf 7 - Myslíš si, že tvoji spolužáci někoho šikanují nebo šikanovali?.....	51
Graf 8 - Šikanoval/a jsi někdy ty?.....	51
Graf 9 - Byl jsi někdy obětí šikany?.....	52
Graf 10 - Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil cigaretu?.....	52
Graf 11 - Zkoušel jsi někdy kouřit cigaretu?.....	53
Graf 12 - Znáš ve třídě někoho, kdo už kouřil marihuanu?.....	54
Graf 13 - Zkoušel jsi někdy kouřit marihuanu?.....	54
Graf 14 - Znáš ve třídě někoho, kdo pil alkohol?.....	55
Graf 15 - Už ses někdy napil alkoholů?.....	55
Graf 16 - Znáš ve třídě někoho, kdo hraje pořád na počítači?.....	56
Graf 17 - Jsi pořád na počítači?.....	56
Graf 18 - Myslíš si, že je někdo ve třídě, kdo je pořád na mobilním telefonu?.....	57
Graf 19 - Trávíš hodně času na mobilním telefonu?.....	57
Graf 20 - Myslíš si, že spolužáci ve třídě často lžou?.....	58
Graf 21- Lžeš často?.....	58
Graf 22 - Myslíš si, že se tvoji spolužáci stravují zdravě?.....	59
Graf 23 - Myslíš si, že se stravuješ zdravě?.....	59
Graf 24 - Už byl někdo ze spolužáků za školou?.....	60
Graf 25 - Byl jsi někdy za školou?.....	60
Graf 26 - Rozbil někdo ve třídě něco schválně?.....	61
Graf 27 - Rozbil jsi někdy něco schválně?.....	61
Graf 28 - Znáš někoho ve třídě, kdo často krade?.....	62
Graf 29 - A co ty, kradeš často?.....	62